

FRANJE

**Mededelingen uit de Secties "Snellen" en "Ter Haar" van de
Nederlandse Entomologische Vereniging**

Colofon

Franje is het gezamenlijke contactorgaan van de secties “Snellen” en “Ter Haar” van de Nederlandse Entomologische Vereniging en verschijnt tweemaal per jaar.

Logo: *Cosmopterix zieglerella* (Hübner, 1810), door Sjaak Koster

Redactie: de besturen van de secties Snellen en Ter Haar.

Redactie-adres: Maurice Franssen, van Lidth de Jeudelaan 3, 6703 JA Wageningen.

T: 0317-422940, E: fransseq@xs4all.nl.

Bestuur sectie Snellen:

E-mail: snellen@nev.nl

voorzitter: Tymo Muus, K.J. Blokstraat 47, 8384 EV Wilhelminaoord. T: 06-20358505.

secretaris: Violet Middelman, Minstreeppad 79, 3766 BS Soest. T: 06-11268833

penningmeester: Remco Vos, Minstreeppad 79, 3766 BS Soest.

lid: Jurriën van Deijk, Molenbeekstraat 23, 6871 WX Renkum.

Bestuur sectie Ter Haar:

voorzitter: Klaas Kaag, Kofstraat 14, 1784 RP Den Helder. T: 0223-630144,

E: klaas.kaag@hetnet.nl

secretaris: Maja de Keijzer, Cornelis de Wittstraat 36^e, 3311 GD, Dordrecht.

T: 078-6137704, E: boos@xs4all.nl

penningmeester: Hans Groenewoud, Hatertseweg 620, 6535 ZZ Nijmegen.

T: 024-3541725, E: groenewoud.en.devisser@gmail.com

lid: Piet van Son, Molenstraat 52, 5051 LH Goirle, tel: 013-5343042.

E: pjaw.vanson@home.nl

lid: Maurice Franssen, van Lidth de Jeudelaan 3, 6703 JA Wageningen. T: 0317-422940;

E: fransseq@xs4all.nl

Lidmaatschap voor leden van Snellen:

€ 10,- per jaar, bij voorkeur te voldoen op banknummer (IBAN) NL85 INGB 0006 6797 53 t.n.v. Sectie Snellen in Soest. Dit onder vermelding van ‘Contributie Snellen’ en het jaartal. Foreign members can pay their yearly subscription of € 10.00 at the international banking account number (IBAN) NL85 INGB 0006 6797 53 in the name of Sectie Snellen in Soest (BIC code INGBNL2A).

Lidmaatschap voor leden van Ter Haar:

€ 12,- per jaar, IBAN-nummer: NL 36 INGB 0004 3165 51 t.n.v. sectie Ter Haar, Nijmegen, onder vermelding van Contributie ter Haar en het jaartal.

Website NEV: www.nev.nl

Website Snellen: www.sectiesnellen.nl

Website Ter Haar: www.sectieterhaar.com

INHOUD

Maja de Keijzer – Verslag Voorjaarsbijeenkomst Sectie Ter Haar 26 februari 2022	64
Hans Groenewoud – Vlinders met een verhaal	70
Guus Dekkers – Vlinders van de Marker Wadden, vijf jaar na het opspuiten van nieuw land	76
Hannco Bakker – Project ARISE	79
Klaas Kaag – Hoe bijzonder was 2021: een ruige analyse	81
Louis van Deventer – De halmuiltjes onder de loep	87
Klaas Kaag – Over <i>Apamea anceps</i> (veldgrasuil) en <i>A. sordens</i> (kweekgrasuil)	92
Tymo Muus – Verslag bijeenkomst Snellen 2 april 2022	93
Ton Zijp – De klerenmot voelt zich thuis in Amstelveen	95
Sjaak Koster – De familie Cosmopterigidae Heinemann & Wocke [1876] – prachtmotten – in Nederland, met speciale aandacht voor het genus <i>Sorhagenia</i> (Chrysopeleinae)	97
Klaas Kaag – Rietpalpmotten, <i>Helcystogramma</i>	105
John van Roosmalen – Enkele aspecten van de kweek van de kleine mosboorder, <i>Batia lunaris</i>	107
Tymo Muus – De gewone biesbladroller (<i>Bactra lancealana</i>) voor het eerst gevonden op de parapluplant, <i>Cyperus papyrus</i>	112
Tymo Muus – De biologie en beschrijving van de rups van <i>Blastobasis decolorella</i> (Wollaston, 1858) in Portugal	113
Caroline Elfferich – Knopig helmkruid: waardplant van de gewone coronamot	115
Charles Naves – Enkele opmerkingen omtrent waargenomen kleine vlinders (microlepidoptera)	117
Najaarsbijeenkomst sectie Ter Haar	121
Najaarsbijeenkomst sectie Snellen	122
Richtlijnen voor auteurs van Franje	123

VERSLAG VOORJAARSBIJENKOMST SECTIE TER HAAR OP 26 FEBRUARI 2022 TE SCHOONREWOERD

Maja de Keijzer

Aanwezig (27 personen)

Hannco Bakker, Bibiche Berkholst, Frits Bruijnis, Tineke Cramer, Monica Guimarães Cruz, Guus Dekkers, Louis van Deventer, Cees Gielis, Marja van der Grift, Maurice Franssen, Hans Groenewoud, Carel ten Ham, Klaas Kaag, Trees Kaizer, Maja de Keijzer, Ad Mol, Rob Rossel, Daan Ruijter, Johan Schipperen, Jannie Sinnema, Siep Sinnema, Piet van Son, Henk Stuurman, Joke Stuurman, Gerrit Tuinstra, Anneke van Veen, Rob de Vos.

Afwezig met bericht van verhindering (5 personen)

Harry Groenink, Hans Hollander, Julian Overweg, Frans Post, Jeroen Voogd.

Nieuwe leden (4 personen)

Frits Bruijnis, Louis van Deventer, Priscilla Gerrits-Wijngaard, Rayan Majoor. Een hartelijk welkom aan alle vier, en speciaal aan de eerste twee, die bij deze bijeenkomst aanwezig zijn.

Vergaderschema

De volgende vergadering van de Sectie vindt plaats op 15 oktober 2022. De voorjaarsdatum voor 2023 ligt vast op 1 april 2023.

Opening van de vergadering door de voorzitter

De voorzitter Klaas Kaag opent de vergadering en heet alle aanwezigen van harte welkom.

- Hij memoreert dat Ter Haar leden die lid zijn van de WhatsApp groep Ter Haar een leuk bericht hebben kunnen volgen van Luc Knijsberg, die tijdens een vleermuizenexcursie in een bunker uiteraard ook naar vlinders kijkt. Luc stuurt mooie foto's rond die een dode vlinder, *Scoliopteryx libatrix* (Linnaeus, 1758), het roesje, laten zien. Bijzonder is de schitterende schimmelvorming op het dode dier. Schimmeldeskundigen lieten weten dat het om een schimmel gaat, die nieuw is voor Nederland. Zo zie je maar weer hoe belangrijk een bijvangst kan zijn.
- Volgend jaar najaar bestaat de Sectie 25 jaar. Ideeën vanuit de leden om dit jubileum niet onopgemerkt voorbij te laten gaan zijn van harte welkom bij de bestuursleden.
- Klaas is dit jaar naar het Besturenberaad van de NEV secties geweest en meldt dat de NEV een nieuwe website heeft ontwikkeld. Een aantal zaken lopen hierdoor wellicht even nog wat stroef. De ledenadministratie van Ter Haar staat op onze eigen website die onafhankelijk van de NEV website functioneert.
- Eenmaal per jaar vergaderen vertegenwoordigers van de Vlinderstichting, de Sectie Snellen en de Sectie Ter Haar over het wel en wee van de website van de Vlinderstichting met informatie over de nachtvlinders (verspreidingskaartjes, vliegtijd diagrammen, algemene informatie). Dit jaar was er ook een vertegenwoordiging vanuit de Stichting Tinea. Klaas geeft de volgende informatie door: Jurriën van Deijk berichtte over de datastromen die met de website te maken hebben.

Faunistische gegevens worden gegenereerd uit waarneming.nl, uit tel.mee.nl, en uit Noctua, dat vooral bestaat uit ingeleverde Excellijsten van Ter Haar leden en andere wijzen van gegevens aanleveren. Het updaten van de verspreidingskaartjes is door de Vlinderstichting aan derden uitbesteed en dat levert helaas vaak te oude informatie op en niet vaak genoeg een bijgewerkt kaartje. Onderzocht wordt de mogelijkheid om de Noctua-gegevens van de Sectie Ter Haar onder te brengen bij de NDFP, de Nationale Databank voor Flora en Fauna. Dit zou de procedure van het bijwerken kunnen versnellen. U wordt op de hoogte gehouden.

Stichting Tinea en de organisatie van gegevensverzamelende groepen

Louis van Deventer spreekt als bestuurslid namens Tinea, een stichting door Joop Kuchlein opgericht die sinds jaar en dag onderzoek doet naar het voorkomen van microlepidoptera in Nederland. Resultaat van de stichting is o.a. het boek *Kleine Vlinders* van Joop Kuchlein, uitgegeven in 1993, met een lange inleiding, overzichtskaartjes, vliegtijd-diagrammen en achterin voedsellijsten van de rupsen. De huidige website van Tinea geeft tweetalige determinatietabellen (Nederlands en Engels) om zoveel mogelijk tot op een taxonomische manier tot soortdeterminatie te komen. Er zijn foto's en gegevens. Na het overlijden van Joop Kuchlein is na rijp beraad door de overgebleven bestuursleden en wat ondersteunende vrijwilligers besloten om de stichting niet actief voort te zetten. Op dit moment wordt er gebrainstormd over hoe verder te gaan. Het blijft belangrijk om het gedachtengoed, de determinatietabellen en de waarnemingen actueel te houden. Mogelijke samenwerkingverbanden zijn er met De Vlinderstichting en daar zijn al gesprekken over. Microlepidoptera.nl is ook een partij. Er zal het nodige gestroomlijnd moeten worden, denk bijvoorbeeld alleen al aan de verschillen in Nederlandse naamgeving tussen Tinea en Microlepidoptera.nl. Het verzamelen van data van verschillende systemen in slechts één databestand heeft als risico dat er te veel verschillende niveaus van kennis kunnen zijn. En wat te denken van het opheffen van de splitsing tussen macro- en microvlinders in de toekomst? Er spelen vele wensen en vragen op diverse niveaus, maar uitwisseling van gegevens en kennis blijft essentieel. Louis vraagt zich af of er leden zijn die zouden willen deelnemen in een werkgroep, een soort klankbord, om zich te beraden op de toekomst. Vanuit de zaal vraagt Trees Kaizer zich af hoe je deelnemers van De Vlinderstichting kunt samenbrengen met leden van Tinea, Snellen en Ter Haar. Er is en blijft tussen beide groepen een tegenstelling in zij die vlinders vangen en doodmaken voor volledige determinatie en de mensen die mooie foto's maken en insturen. Maar ook De Vlinderstichting en waarneming.nl hebben voor hun gegevens validatoren nodig. Cees Gielis merkt op dat in een nieuwe structuur ook de gegevens van kweken meer nadruk zouden moeten krijgen. Denk bijvoorbeeld aan al het werk en de gegevens van Jeroen Voogd. En zo zijn er meer leden die thuis bruikbare gegevens uit kweekervaringen hebben. Is er al geïnventariseerd welke gegevens er zijn en hoe deze beschikbaar zijn of beschikbaar kunnen komen? Kortom, Louis roept leden op om zich bij hem aan te melden als men actief mee wil denken: lvjdeventer91@gmail.com.

Notulen van de vorige bijeenkomst, 6 november 2021

De notulen van de vorige bijeenkomst zijn gepubliceerd in *Franje* en worden – met dank aan de secretaris – goedgekeurd.

Financiële zaken

De scheidende penningmeester Henk Stuurman presenteert kort de resultatenrekening over het boekjaar 2021. Vanaf 2022 is Hans Groenewoud de verantwoordelijke penningmeester. Henk zet de inkomsten af tegen de uitgaven, specificeert nogmaals de details en laat zien dat er een positief resultaat is van 235,00 euro. Daarna volgt uitleg over de balans van de Sectie, waarop bezit en schulden inzichtelijk gemaakt worden. Beide files staan afgedrukt aan het eind van dit verslag. Henk wordt gecompimenteerd met zijn heldere uitleg aan de leden.

De kascontrolecommissie, bestaande uit Siep Sinnema (laatste jaar) en Hans Hollander (eerste jaar) hebben van Henk Stuurman alle onderliggende administratieve gegevens digitaal ontvangen en gecontroleerd. Siep leest de officiële verklaring van de kascontrolecommissie voor en meldt dat alle zaken duidelijk en helder zijn bevonden. De commissieleden geven de penningmeester een compliment voor de boekhouding en stellen voor om hem decharge voor zijn bestuur over 2021 te verlenen. Alle aanwezige leden zijn het hiermee helemaal eens.

Vacature kascontrolecommissie: Tijdens de vergadering is nog geen nieuw lid benoemd, dus er is een vacature! Meldt u aan bij een van de bestuursleden!

Bestuurssamenstelling: vacature per november 2022

Eind van dit jaar heeft Maurice Franssen zijn twee bestuursperiodes voltooid en mag hij statutair niet meer herkozen worden. Het bestuur zoekt een actief lid zonder expliciete functie, maar wel iemand die mee wil denken over de toekomstige activiteiten. Er zijn per jaar twee ledenbijeenkomsten, in voor- en najaar en ongeveer een drie tot vier weken voor die tijd is er nog een avond bestuursvergadering. Meldt u aan bij een van de bestuursleden.

Website Sectie Ter Haar

Hans Groenewoud heeft de website van Ter Haar opgezet en vormgegeven. Hij wil deze website met plezier bijhouden maar zou graag hulp van de leden inroepen bij het verzamelen van interessante nieuwtjes, waarnemingslijsten. Alles zelf schrijven en of opzoeken is een enorm karwei. Onlangs stuurden Wim Gerritsen en Charles Naves een verslag in, dat onder het kopje “monitoringsverslagen” te vinden is. Zijn er wellicht meer van zulke verslagleggingen? Informatie mag als word-document naar Hans gestuurd worden, hij zorgt wel voor het plaatsen op de website.

Vanuit de leden komen diverse suggesties, vragen en opmerkingen:

- Rob de Vos vraagt zich af of er geen bestaande handleidingen, cursussen en instructies zijn die op de website geplaatst kunnen worden. Hij kan wel wat naar Hans sturen.
- Cees Gielis merkt op dat hij wel een overzicht heeft van macrovinders uit de streek rond Lexmond, vaak met genitaal-gegevens erbij. Is dat ook wat?
- Joke Stuurman vraagt zich af of de website zoveel capaciteit heeft, om allerlei plaatsgebonden overzichten van leden te plaatsen. Dit is geen probleem tot nu toe.
- Louis van Deventer geeft aan dat er in de WhatsApp van Ter Haar soms leuke gegevens staan. Is daar niet wat extra materiaal te vinden?

- Rob Rossel wil weten of de te plaatsen teksten voor iedereen toegankelijk zijn of alleen specifiek voor Ter Haar leden. Hans Groenewoud laat weten dat in principe alle informatie vrij toegankelijk is. Maar op verzoek kan geregeld worden dat een bestand alleen met een wachtwoord toegankelijk is. Zoals de adressenlijst van Ter Haar leden ook alleen via een wachtwoord in te zien is.
- Verder volgen uit de zaal nog: smeertips, smeerrecepten, fotografische tips...

Gezamenlijke jaarlijkse excursie met de Sectie Snellen in 2022

Zoals al eerder aangekondigd wordt dit jaar dan echt de door corona-maatregelen uitgestelde excursie van Ter Haar en Snellen gehouden in het gebied van de Schoorlse Duinen. De organisatie berust bij Klaas Kaag. Het weekend vindt plaats in het eerste weekend van juli. Klaas toont nogmaals, net als vorig jaar, kort de gebieden waarvoor vergunningen zijn verkregen, waar het gezamenlijke onderkomen is en meldt dat binnenkort de intekenformulieren naar de leden zullen worden verzonden.

Rondvraag

Rob de Vos meldt dat hij spanplanken en lege lades bij zich heeft. In de pauze zijn ze bij hem te koop.

Maurice Franssen laat weten dat Tymo Muus het volgende nummer van *Franje* zal maken wat betreft vormgeving. Maurice doet de redactie, Tymo doet alle extra handelingen en voegt de foto's toe.

Maurice meldt ook dat hij tot nu toe vanuit het VK materiaal voor het maken van genitaal preparaten liet komen. Door de Brexit is deze regeling omslachtig en duur geworden. Via zijn werk heeft hij Chlorazol Black gekocht, wie wat wil kopen bij hem kan zich melden. Wat de overige materialen betreft, bij bouwmarkten is bio-ethanol 96 procent te krijgen. Vermandel verkoopt prettig werkende Euparal, die wel iets gelig is. Uit de zaal wordt gemeld dat er in Duitsland kleurloze Euparal te krijgen is, maar die geeft een wat blauwige waas.

Een artikel uit Tsjechië over *Lemonia dumi* (Linnaeus, 1761), herfstspinner, in Nederland roept gemengde reacties op. Deskundigen zijn wantrouwig om "onze" Nederlandse exemplaren te benoemen als een aparte soort, *L. batavorum* Sumpich & Jagelka, 2021. Erik van Nieukerken meent dat er te weinig expertise over deze soort is, te weinig informatie over het voorkomen in andere Europese landen, en te weinig openheid over de gebruikte informatie. Al is natuurlijk niet uit te sluiten dat onze Veluwe exemplaren wellicht een aparte ondersoort zouden zijn. Anderzijds is het zo dat veel vlindersoorten een lokale vorm en/of kleur kunnen hebben, maar geen aparte (onder)soort zijn. Dit topic wordt vervolgd als er meer informatie beschikbaar komt.

Literatuur

Šumpich, J & Jagelka, M. 2021. *Lemonia batavorum* sp. nov. from the Netherlands, an overlooked sibling of *L. dumi* (Lepidoptera: Brahmaeidae). Acta Entomol. Mus. Nat. Pragae 61(2): 483–494, doi: 10.37520/aemnp.2021.026.

Sectie Ter Haar; Resultatenrekening over het jaar 2021

	Resultaat €	Begroot €		Resultaat €	Begroot €
Opbrengsten					
Contributies	1.320	1.248	Zaalhuur Hei & Boeicop	80	100
			Cursus/determinatiedag	0	150
			Kosten Franje	670	660
Onttrekking uit de Algemene Reserve		150	Vergaderkosten bestuur	35	50
			Reiskosten bestuur	108	150
			Overige reis- en vergaderkosten	25	0
			Bankkosten	142	150
			Onvoorziene uitgaven	25	138
Totaal	1.320	1.398	Totaal	1.320	1.398

Sectie Ter Haar; Balans per 31 december 2021

BALANS per 31 december 2021			
Bezittingen	€	Schulden	€
Saldo Bank	4.810	Eigen vermogen	3.891
Saldo Kas	0	Saldo exploitatieresultaat jaar 2020	235
	4.810	Herrekend Eigen vermogen	4.126
		Vooruitontvangen contributies	684
Totaal	4.810	Totaal	4.810

Het Eigen vermogen is het saldo van de exploitatieresultaten van de jaren tot en met het jaar 2020.

	€		€
Beginsaldo ING BANK 01-01-2021	4.334	Eindsaldo Bank 31-12-2021	4.810
Beginsaldo KAS 01-01-2021	16	Eindsaldo KAS 31-12-2021	0
	4.350		
Mutatie liquide middelen	460		
	4.810		4.810

Specificatie mutatie liquide middelen	€	€
Op 1 januari 2021 vooruitontvangen contributies	570	
Op 31 december 2021 vooruitontvangen contributies	684	114
Op 1 januari 2021 nog te ontvangen contributies	72	
Op 31 december 2021 nog te ontvangen contributies	0	72
Per 1 januari 2021 vooruitbetaalde reiskosten bestuur		39
Voordelig exploitatieresultaat jaar 2021		235
Mutatie liquide middelen		460

Vooruitontvangen	jaar 2022	588	
contributies	684	jaar 2023	60
		jaar 2024	24
		jaar 2025	12
			684

VLINDERS MET EEN VERHAAL

Hans Groenewoud (tekst en foto's)

Ik wil hier enige soorten onder de aandacht brengen die in het algemeen niet als bijzonder worden beschouwd maar wel degelijk de moeite waard zijn om eens nader te beschrijven, om hun gedrag of anderszins om hun eigenschappen.

Als eerste noem ik de bastaardsatijnvlinder, *Euproctis chrysorrhoea* (Linnaeus, 1758) (Fig. 1). Iedereen in Nederland kent de processierupsvlinder, maar deze kan er ook wat van. In mijn jeugd, ongeveer 50 jaar geleden, kwam de soort veel voor in de buurt van Venlo, waar ik ben opgegroeid en ik vond het in die tijd al leuk om soorten op te kweken en had een mooie grote bak met rupsen verzameld die op mijn kamer groot mochten worden (Fig. 2). Ik had al snel in de gaten waarom het beest in Brabant het 'kriebelbeestje' werd genoemd (mededeling van Frans Post). Ook mijn armen kwamen onder de rode jeukende bultjes te zitten bij het geven van nieuw voer. Dat vond ik nog niet zo erg, ik was ze per slot van rekening zelf op aan het kweken, maar ik was niet de enige. Mijn moeder vond het nodig de omgeving van de bak mooi schoon te poetsen. Op een dag kwam ik thuis van school en zag alle nieuw gekochte primula's bij de afvalbak liggen. Dat leek mij een veeg teken. Navraag bij mijn moeder leerde me dat zij op aanraden van de huisarts de planten buiten de deur had gezet. Zij had allemaal rode jeukende bultjes op haar armen en moest volgens de huisarts iets in huis hebben waar ze allergisch voor was. Mijn moeder kon alleen de primula's bedenken, maar ik kon een andere, echt schuldige, aanwijzen: 'het kriebelbeestje'. Het zal geen verbazing wekken dat de rupsenbak met 'kriebelbeestjes' naar buiten werd verbannen. Zo leerde de familie Groenewoud de bastaardsatijnvlinder kennen. Mijn broer en zussen en in het verleden mijn ouders weten en wisten precies wat voor beestje dat was.

FIGUUR 1. Bastaardsatijnvlinder mannetje, Strandweg bij Wijk aan Zee, rups gevonden op 27.v.2021, vlinder uitgekomen op 11.vi.2021.

FIGUUR 2. Rups van de bastaardsatijnvlinder, Strandweg bij Wijk aan Zee, 27.v.2021.

Nu was ik in die tijd lid van de zogenaamde vlinderclub en wij hadden een streng reglement waarvan het eerste artikel luidde: gij zult slechts één vlinder van een soort vangen en opzetten voor de verzameling. Dus ik zette als goed lid (medeoprichter en voorzitter (?))

slechts één vlinder van al die gekweekte exemplaren op. Later wilde ik er toch wat meer hebben, maar toen waren de ‘kriebelbeestjes’ niet meer in de omgeving van Venlo te vinden. Maar ik had geluk. Ik had een goede vriend, die eerst in Beverwijk ging wonen en later in Alkmaar-Noord en een strandhuisje kreeg bij IJmuiden. Dus ik kwam daar regelmatig op bezoek en wat bleek: in de duinen bij IJmuiden stikte het van de ‘kriebelbeestjes’ (Fig. 3). Daar zaten ze op duindoorn (*Hippophae rhamnoides*). Kon ik opnieuw beginnen met kweken, nu wel een beetje voorzichtiger, dus vooral de beesten buiten houden. In het begin lukte het niet zo goed met het kweken van die duinbeesten. In Nijmegen stond natuurlijk geen duindoorn maar ze doen het ook goed op meidoorn. Alleen meidoorn in potten is blijkbaar te nat en de meeste gingen dood. Pas toen ik ze in open bakken ging kweken en ze elke de dag verse meidoorn gaf die ik gewoon liet verdrogen, ging het goed. Dit jaar (2021) zaten ze niet meer bij IJmuiden maar wel bij Wijk aan Zee, waar wij een huisje hadden. Langs de Strandweg zaten veel rupsennesten in de duindoorn en de grotere rupsen waren de nesten massaal aan het verlaten (ze overwinteren in rupsennesten en verlaten die als ze volwassen zijn). Dus het was niet moeilijk een aantal volwassen rupsen te verzamelen en die op de bekende wijze in Nijmegen succesvol op te kweken. In de tussentijd is de serie wel compleet (zie Fig. 6). Opvallend was dat er in Wijk aan Zee in de duindoorn ook veel grote beren, *Arctia caja* (Linnaeus, 1758) zaten (Fig. 5). Die werden minder succesvol opgekweekt. Ze bleken allemaal (5 van de meegenomen 5) ziek te zijn. Ter vergelijking: van de bastaardsatijnvlinder had ik er 14 meegenomen en dat leverde 12 vlinders op.

FIGUREN 3-4 (BOVEN). Nesten van *Euproctis chrysorrhoea*, bastaardsatijnvlinder, Strandweg bij Wijk aan Zee, 7.v.2021.

FIGUUR 5 (ONDER). Rups van de grote beer op duindoorn, Strandweg bij Wijk aan Zee, 7.v.2021.

Deze bevinding van de bastaardsatijnvlinder (verschuiving van het areaal van het binnenland naar de kust, of meer naar de kust) vinden we bij meer soorten. In mijn jeugd was in Venlo ook de ringelrupsvlinder, *Malacosoma neustria* (Linnaeus, 1758), een algemene soort. Tja, ook deze soort best wel veel gekweekt maar weer maar slechts één exemplaar opgezet. Gelukkig zat ik toen al bij de sectie Ter Haar en ging ik regelmatig mee met de zomerexcursie. Gerrit Tuinstra organiseerde in 2009 de zomerexcursie in Drente en daar zaten ook veel ringelrupsvlinders (Fig. 7), maar in Venlo waren ze toen echt niet meer te vinden.

FIGUUR 6. De serie van de bastaardsatijnvlinder is nu wel compleet. Vindplaats van de rupsen is IJmuiden (2001) en Wijk aan Zee (2021); linksonder een exemplaar uit Venlo uit 1977. Links de mannetjes, rechts de vrouwtjes.

FIGUUR 7. De ringelrupsvlinder is ook uit Venlo verdwenen. Deze komen allemaal uit Rolde, Drenthe, 26 en 27.vi.2009. Qua kleur is het in ieder geval een mooie variabele soort. Op de lamp komen alleen maar mannetjes af.

Frans Post noemde nog een derde soort die in de periode eind jaren 60, begin jaren 70 nog heel algemeen was in de Peel, maar daarna was verdwenen: de satijnvlinder, *Leucoma salicis* (Linnaeus, 1758). Deze verschuiving in areaal komt misschien niet heel duidelijk naar voren

bij bestudering van de verspreidingskaarten maar het is wel duidelijk dat er iets is gebeurd in de jaren 70 van de vorige eeuw waardoor die soorten uit (Noord) Limburg en (Oost) Brabant zijn verdwenen.

Het ligt voor de hand om nog eens op zoek te gaan naar meer soorten waarbij een dergelijke verschuiving van hun areaal zichtbaar is. Bij de dagvlinders zien we iets dergelijks bij de heivinder, *Hipparchia semele* (Linnaeus, 1758) en de kleine vos, *Aglais urticae* (Linnaeus, 1758), maar dat zijn verschuivingen van aanmerkelijk later datum. De verschuivingen van deze dagvlindersoorten naar de kust hebben waarschijnlijk te maken met de enorme droogte van het laatste decennium in het binnenland.

De lindegouduil, *Tiliacea citrigo* (Linnaeus, 1758) is de volgende soort met een verhaal. De goudvliegen zijn een groep goudgeel gekleurde uilen die laat in het jaar vliegen (herfstvliegen) en graag op stroop afkomen. Door hun fraaie kleur (Fig. 8) en late verschijnen vormen ze voor veel nachtvlindersaars het toetje van het jaar en ze hebben ook nog eens een bijzondere leefwijze die het vermelden waard is. De rups van deze soorten groeit in het voorjaar en vroege zomer op en blijft heel lang als volwassen rups wachten (zonder te eten) voor de laatste vervelling tot pop. Bij het kweken loop je het risico dat de rups verdroogt voor de verpopping. De rupsen eten 's nachts en verbergen zich overdag. De lindegouduil doet dat vooral aan de voet van lindebomen waar de linde vaak uitvoerig jonge spruiten produceert (Fig. 9). Het blijkt zeer zinvol om die spruiten na zonsondergang te bestuderen met behulp van een gewone zaklamp. De rupsen zijn dan gemakkelijk te vinden (Fig. 10). De spruiten hoeven niet zo groot te zijn. Op een paar takken zitten de rupsen ook al. Ik heb de indruk dat ze liever bij zo'n rijtje bomen zitten dan bij een eenzame boom, al heeft die eenzame boom nog zoveel ondergroei.

FIGUUR 8 (LINKS). *Tiliacea citrigo*, volwassen vlinder op het laken, Mook, 5.ix.2020. Hoewel ze makkelijker op smeer af komen kun je ze ook op de lamp aantreffen.

FIGUUR 9 (BOVEN). Typisch laantje met veel lindebomen met onderbegroeiing, langs het Maas-Waal kanaal, Nijmegen, 9.x.2021.

FIGUUR 10. Rups van *Tiliacea citrigo*, langs het Maas-Waalkanaal, Nijmegen, 6.v.2020. Rupsen zitten soms met een aantal gelijk op zo'n pluk takken van de linde.

Het volgend verhaal gaat over het werken met feromonen. In 2021 heb ik voor het eerst echt ervaring opgedaan met soorten waarvan feromonen te krijgen zijn. Vooral van de Sesiidae (wespvlinders) is bekend dat de lures goed werken. Eigenlijk kun je die soorten alleen goed vinden met behulp van feromonen. Veel soorten zijn ook bloembezoekers. Afzoeken van bloemen kan ook succesvol zijn, maar is wel arbeidsintensief. In ieder geval kunnen feromonen zeer behulpzaam zijn. Je hangt de geopende potjes met lokstoffen in een netje aan een tak en wachten maar (zie Fig. 11 en 12).

In het verleden hing ik de lures op een paar plaatsen op in een gebied waarvan ik dacht dat het goed zou kunnen zijn, en ging dan regelmatig kijken. Die werkwijze leverde nooit iets op. Ik geloof dat ik dat begin te begrijpen. Als je de lures ergens ophangt en de mannetjes zitten in de buurt en het is de goede tijd van de dag en van het jaar (van tevoren even uitzoeken welke tijden dat zijn, dit is voor bijna alle soorten bekend) dan komen de mannetjes vrijwel direct kijken. Ze vliegen dan enige malen om de lures heen en zijn dan weer weg. Het is dus zaak om na het ophangen meteen te gaan kijken en fototoestel of net direct paraat te hebben. Als na een minuut of tien zich geen beest heeft laten zien kun je wel ophouden. Dan zitten ze niet in de buurt en gaan ze ook niet komen. Boeltje oppakken en paar honderd meter verder lopen en opnieuw proberen. Op deze manier had ik in ieder geval in 2021 succes. Natuurlijk kun je ook met vallen werken, maar dit is wel een leuke actieve manier en het blijft een sensatie om een of meer beesten om de lures te zien vliegen.

Zo weet ik intussen dat *Synanthedon vespiformis* (Linnaeus, 1761), eikenwespvlinder, een algemene soort is op Heumensoord bij Nijmegen, het gebied dat ik voor Natuurmonumenten aan het inventariseren ben. Er waren momenten dat er 3 exemplaren tegelijk op de lures af kwamen. Tot 2021 had ik er nog nooit een gezien.

FIGUREN 11-12. *Synanthedon vespiformis*, eikenwespvlinders, bij het feromoon. Heumensoord bij Nijmegen, 26.vi.2021.

FIGUUR 13 (LINKS). *Synanthedon vespiformis*, eikenwespvlinder. Heumensoord bij Nijmegen, 19.vi.2021. **FIGUUR 14 (RECHTS).** *Proserpinus proserpina*, rups gevonden op 4.vii.2020 in Nieuw Bergen, vlinder uitgekomen op 23.iv.2021.

FIGUUR 15. *Aporophyla nigra*. Links mannetje, rechts vrouwtje, 26.ix.2021, Landgoed Mookerheide, licht.

Tot slot nog enige bijzondere soorten uit de buurt van Nijmegen in 2020 en 2021, want bij een verhaal over soorten met een verhaal mogen enige bijzondere soorten niet ontbreken. Ik heb er slechts 2 uitgekozen: *Proserpinus proserpina* (Pallas, 1772), teunisbloempijlstaart, en *Aporophyla nigra* (Haworth, 1809), zwarte witvleugeluil. De teunisbloem-pijlstaart (Fig. 14) is zich de laatste jaren vanuit Limburg sterk aan het uitbreiden en is zowel als vlinder en als rups aan te treffen. Ik had het geluk in 2020 allebei mee te maken. Op 3.vi.2020 ving ik een vlinder op het laken in Heumensoord (droog heidegebied) en op 4.vii.2020 vond ik twee rupsen op teunisbloem in Nieuw-Bergen (in het noorden van Limburg). Een rups is uitgekomen op 23.iv.2021. Het is nu ook weer niet zo dat je op elke teunisbloem rupsen vindt. Ik heb in 2020 zo ongeveer alle planten tussen Nijmegen en Venlo bekeken maar uiteindelijk slechts twee rupsen gevonden. En het is echt niet zo dat de rupsen te missen zijn. Ze zijn opvallend genoeg als ze volwassen zijn. Jonge rupsen zijn groen en vallen niet zo op tussen de beginnende zaaddozen van de teunisbloem. Maar hoe dan ook: de soort is een aanwinst voor de Nederlandse fauna.

Tenslotte is nog vermeldenswaard dat er op landgoed Mookerheide tweemaal zwarte witvleugeluil zijn waargenomen (Fig. 15), eenmaal op 15.ix.2020 en tweemaal op 26.ix.2021. Opvallend is dat deze soort gevonden wordt op een zeer grazig weilje zonder heideplanten. Op de daar vlakbij gelegen heidevelden van Heumensoord heb ik de soort nog nooit waargenomen.

VLINDERS VAN DE MARKER WADDEN, VIJF JAAR NA HET OPSPUITEN VAN NIEUW LAND

Guus Dekkers (tekst en foto's)

Tijdens de weekendexcursie van de landelijke insectenwerkgroep van de KNNV op 20-22 augustus 2021 ontdekten we (Trees Kaizer, Jan-Jaap Boehlé en Guus Dekkers) 9 soorten dagvlinders, 16 soorten microvlinders en 30 soorten macro-nachtvlinders op de Marker Wadden. 's Nachts gebruikten we twee ML 160 Watt lampen bij een laken en twee Lepiled lampen bij twee vlindervallen type Safari. Overdag struinden we de oevers en de dijken af. Alleen het hoofdeiland werd bezocht.

Uiteraard vonden we een aantal riet- en moerassoorten, met in grote aantallen: de gewone wilgenroosjesmot, *Mompha epilobiella* (Denis & Schiffermüller, 1775); koolbladroller, *Clepsis spectrana* (Treitschke, 1830); lisdoddeboorder, *Nonagria typhae* (Thunberg, 1784) en egelskopboorder, *Globia sparganii* (Esper, 1790) (Fig. 3). Weinig verspreid over Nederland maar op de Marker Wadden opvallend veel aanwezig is de guldenroedevedermot, *Platyptilia calodactyla* (Denis & Schiffermüller, 1775) (Fig. 2). De vermoedelijke waardplant is de overal aanwezige moerasandijvie, *Tephroses palustris*.

FIGUUR 1 (BOVEN). *Ancylosis oblitella*, levertvlekmot, Marker Wadden, 21.viii.2021.

FIGUUR 2 (RECHTS). *Platyptilia calodactyla*, guldenroedevedermot, Marker Wadden, 21.viii.2021.

FIGUUR 3. *Globia sparganii*, egelskopboorder, Marker Wadden, 21.viii.2022.

FIGUUR 4. *Agrotis segetum*, gewone velduil, Marker Wadden, 21.viii.2022.

Wat ons opvalt aan de gevonden vlinders is dat naast de rechtgeaarde pioniers als de levertvlekmot, *Ancylosis oblitella* (Zeller, 1848) (Fig. 1), gewone velduil, *Agrotis segetum* (Denis & Schifferrmüller, 1775) (Fig. 4) en de distelvlinder, *Vanessa cardui* (Linnaeus, 1758) en minder mobiele soorten als het sergeant-majoortje, *Grapholita compositella* (Fabricius,

1775) (Fig. 5) en de margrietwortelmot, *Dichrorampha acuminatana* (Lienig & Zeller, 1846) gevonden worden. De oorzaak ligt hem waarschijnlijk in het feit dat de natuur (lees: de toeristenindustrie) een handje geholpen is met het inzaaien van bloemenzaad als dat van rolklaver - *Lotus spp.*, hazenpootje, *Trifolium arvense*, margriet, *Leucanthemum vulgare* en grote centaurie, *Centaurea scabiosa*. In het tijdschrift De Levende Natuur (van Leeuwen *et al.*, 2022) wordt ook nog melding gedaan van inzaaien en aanplanten van riet, *Phragmites australis*, lisdodde, *Typha spp.* en helmgras, *Calamagrostis arenaria*, het verwijderen van wilgen, *Salix spp.* en het weren van ganzen als beheermaatregelen.

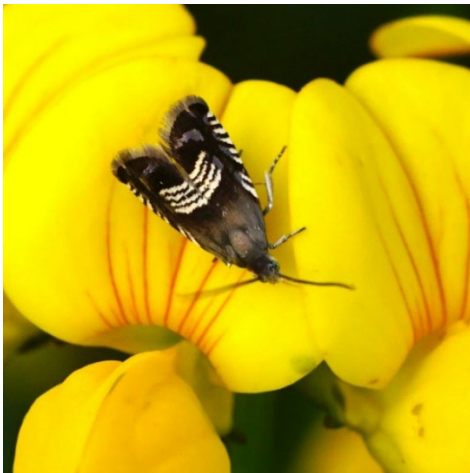
Andere verrassingen zijn oranje eikenbladroller, *Cydia amplana* (Hübner, 1799) en eikenprocessierups, *Thaumetopoea processionea* (Linnaeus, 1758). Het ontbreken van hun waardplant op de eilandengroep geeft aan dat beide soorten erg mobiel zijn en zich in een avontuurlijke, expansiefase bevinden.

Voor een volledige soortenlijst verwijzen we naar:

https://waarneming.nl/locations/599465/species/?species_group_id=8&start_date=&end_date=&filter_month=&filter_year=&use_local_taxonomy=on&only_own_observations=on

Literatuur

Van Leeuwen, C, Temmink, R, Jin, H, Kahlert, Y, Robroek, B, Berg, M, Lamers, L, van den Akker, M, Posthoorn, R, Boosten, A, Olf, H & Bakker, E. 2022. Ecosysteemherstel door vijf jaar oude Marker Wadden. De Levende Natuur 123(1): 6-11.

FIGUUR 5. *Grapholita compositella*, sergeant-majoortje, Marker Wadden, 20.viii.2021.

PROJECT ARISE

Hannco Bakker

Tijdens de bijeenkomst van Sectie Ter Haar op 26 februari heb ik meer mogen vertellen over ARISE. Mijn naam is Hannco Bakker, team leider van Team Sampling, en door middel van dit korte verslag wil ik jullie graag op de hoogte brengen van de achtergrond en recente ontwikkelingen over ARISE.

ARISE wil een grote infrastructuur bouwen voor data, methoden en innovatie gericht op biodiversiteitsmonitoring. Het uiteindelijke doel is biodiversiteitsmonitoring sterk te bevorderen. Denk hierbij aan het verbeteren van monitoringstechnieken zoals automatische beeldherkenning of moleculaire herkenning van soorten.

Het is een groot en langdurig programma (tot 2030), we doen het daarom ook niet alleen. ARISE is een samenwerkingsverband van de Universiteit van Twente, Universiteit van Amsterdam, Stichting Westerdijk en Naturalis. De organisatie bestaat uit een projectmanager en vijf gespecialiseerde teams die door middel van allerlei kleinere projecten en doelen op elkaar aansluiten en samenwerken.

De vijf teams zijn:

- Monitoring Demonstration Sites (MDS); dit team test nieuwe en bestaande technieken in het veld, doet veel veldwerk en pilots van alle pipelines die we inrichten.
- Sampling; dit team heeft het doel om een referentie database van alle meercellige soorten aan te leggen met voucher exemplaren, foto's en moleculaire data. Daarnaast worden alle stadia van het proces, van in het veld verzamelen totdat het in het lab behandeld wordt, onder de loep genomen.
- Sequencing; dit team heeft als doel om alle exemplaren die door team Sampling aangeleverd worden van een DNA-barcode te voorzien. Daarnaast verbetert het de faciliteiten om ook moleculaire technieken toegankelijk te maken voor een breder publiek.
- Digital Species Identification (DSI); dit team ontwikkelt en innoveert allerlei technieken voor het automatisch herkennen van soorten en de achterliggende software. Denk hierbij aan foto herkenning, maar ook frequenties en geluidspatronen.
- BioCloud; dit team verbindt uiteindelijk alle data van de andere teams en verzorgt een platform en data opslag dat ingezet kan worden voor opslag en raadpleging van alle verzamelde gegevens. Dit platform moet ook zorgen voor de aansluiting met allerlei al bestaande systemen.

Samen hebben we dit jaar verschillende prioriteiten gesteld. Voor Team Sampling houdt dit in dat we dit jaar ons focussen om de 10.000 soorten te behalen voor de referentie database. Van elke soort proberen we drie voucher exemplaren te vinden van verschillende locaties, van elk exemplaar wordt een foto gemaakt en bewaard en een stukje weefsel voor DNA-onderzoek. Tot op heden hebben we binnen Naturalis ca. 19.000 exemplaren van diersoorten al behandeld sinds het oprichten van ons moleculaire lab. We hebben het dan

over ongeveer 5.900 verschillende diersoorten. Als aanvullend onderzoek zijn we bezig om ook de data te gebruiken van onze buurlanden die vergelijkbare projecten hebben of in de toekomst gaan opzetten. Duitsland kent bijvoorbeeld al het AMMOD project wat vergelijkbaar is met ons ARISE. Als team vinden we het ook erg belangrijk dat we niet onnodig exemplaren verzamelen als de data ergens toch al zijn. Daarom is er inmiddels naar de leden van de sectie Ter Haar een doelsoortenlijst verzonden, zodat de mensen in het veld weten welke soorten we nog graag willen ontvangen.

We leven in een biodiversiteitscrisis en we vinden het erg belangrijk dat we met ons project niet bijdragen aan deze crisis, maar streven naar efficiëntie en nut. Er zijn veel privéverzamelingen, monitoringsprojecten, onderzoeksprogramma's en natuurlijk ook de grote collectie van Naturalis. Vanuit al deze plekken kunnen we al veel verzamelde gegevens gebruiken. Bovendien kunnen we, als er toch voor een ander doel een exemplaar verzameld wordt, de gegevens van dit exemplaar meteen invoeren in onze dataset.

Deze referentie database bouwen wij zodat we met al deze informatie, denk aan foto's en moleculaire data, monitoringstechnieken kunnen verbeteren. Mogelijk kennen sommigen van jullie al ObsIdentify, of waarneming.nl, waar fotoherkenning toegepast wordt. Deze software is natuurlijk afhankelijk van de achterliggende referentie dataset waarin door specialisten goedgekeurde gegevens zitten. Van veel soorten zijn weinig tot geen foto's bekend, laat staan moleculaire data.

Met de moleculaire data kunnen we ook steeds meer. Zo is "metabarcoding" tegenwoordig populair, met deze techniek probeer je niet een enkel exemplaar of soort die je bijvoorbeeld in vloeistof bewaart te barcoderen, maar je probeert gelijk alle (delen van) organismen in de vloeistof te barcoderen. Denk aan bijvoorbeeld een watermonster uit de sloot of een bodemonster uit de grond. Door middel van een aantal ingewikkelde stappen kunnen we tegenwoordig alles barcoderen wat erin zit en zo weten we gelijk wat er in de sloot of in de bodem voorkomt. Ook hier geldt weer dat deze techniek net zo goed werkt als de achterliggende referentie dataset.

De referentie database die wij bouwen willen we daarom zo goed mogelijk opzetten en daarbij hebben we allerlei expertise nodig. Via enkele van jullie leden krijgen wij daarom ook al regelmatig erg belangrijk en goed geïdentificeerd materiaal. We zijn hier ontzettend dankbaar voor, want dit helpt ons enorm om die 10.000 soorten voor het einde van dit jaar te halen.

Met die 10.000 soorten zijn we er overigens nog lang niet. Nederland kent ongeveer 30.000 meercellige diersoorten. We hebben een lange weg te gaan, maar het is nog geen 2030. We gaan er ook niet van uit dat we alles gevonden hebben tegen 2030, want dat is gewoon niet realistisch. Hoe dichter wij erbij komen hoe beter, want dat zorgt ook dat de technieken die we kunnen ontwikkelen beter wordt.

Wil je graag op de hoogte blijven, meedoen, of weten hoe je bij kan dragen aan dit programma? Stuur mij dan gerust een mail via hannco.bakker@naturalis.nl of kijk op arise-biodiversity.nl.

HOE BIJZONDER WAS 2021: EEN RUIGE ANALYSE

Klaas Kaag (tekst en foto's)

Het blijft een beetje de vraag wat te vinden van 2021, zeker in relatie tot 2020 dat zeker bijzonder was. Ik heb dat een beetje *quick & dirty* geprobeerd weer te geven. In deze alleen voor macro's op licht, en voor het gemak op smeer tijdens lichten, maar niet smeer alleen want dat geeft sowieso andere aantallen. Ook de vallen, rupsen en losse waarnemingen heb ik er even uitgelaten.

Het gemiddeld aantal soorten per maand is in 2021 laag in het voorjaar (dat was koud), maar is daarna vrij normaal. Augustus en september lijken relatief goed, maar dat is gebaseerd op 3.viii (enige keer) en 8.ix (bijzonder goed met 78 soorten macro's). In 2020 waren tweede helft mei en vooral begin augustus erg goed. De rest van het jaar was niet bijzonder op wellicht november na. Conclusie: elk jaar is anders, en op basis van één waarnemer is lastig vast te stellen hoe bijzonder een jaar is. Voor hetzelfde geld ben je de mooiste dagen verhinderd en moet je het doen met de mindere, of juist andersom als je geluk hebt.

FIGUUR 1. Geelbruine houtuil, *Lithophane socia*, op smeer, Schoorl, 11.x.2021.

FIGUUR 2. Diana-uil, *Griposia aprilina*, op smeer, Schoorl, 10.x.2021.

Wat heeft dit allemaal opgeleverd (nu incl. alle waarnemingen)? Ten eerste de duinen van Schoorl. In de periode 2015-2019 kwam ik tot 600 soorten (macro-micro) (Kaag, 2020). De afgelopen twee jaar kwamen daar 132 nieuwe soorten bij, waarvan 48 macro's. Hier afgebeeld de geelbruine houtuil, *Lithophane socia* (Hufnagel, 1766) (Fig. 1) en de diana-uil,

Griposia aprilina (Linnaeus, 1758) (Fig. 2) (die overigens al eerder in Schoorl gezien was). In Den Helder kwam ik na ruim 30 jaar op 41 nieuwe soorten, waarvan 4 macro's, waaronder de absintmonnik, *Cucullia absinthii* (Linnaeus, 1761) (zie Fig. 7).

Enkele hoogtepunten

Meteen het eerste voorjaar in de Schoorlse duinen ontdekte ik de gevlekte heispanner, *Dyscia fagaria* (Thunberg, 1784), voornamelijk de enige plek langs de kust waar deze soort voorkomt. De jaren daarna heb ik de soort op andere plekken niet gezien, maar nabij de oorspronkelijke locatie is de soort ook in 2016 en 2017 waargenomen. Tijdens de eerste 'alternatieve Snellen-Ter Haar excursie' met Jan Jaap Spaargaren troffen we 2 exemplaren aan langs het oorspronkelijke heideterrein. Tot eind van de maand trof ik de soort ook op twee andere plekken meer naar het noorden aan, met zelfs 10 exemplaren in de val op de meest noordelijke locatie. Begin juni was het weer over. Gelukkig komt de vlinder dus over een groter gebied voor dan eerst leek, maar wel steeds in of langs het begraasde deel van het gebied. Het is ook een beetje toeval of je er op het juiste moment bij bent. De vliegtijd is vrij kort.

FIGUUR 3. Satijnvlinder, *Leucoma salicis*, Schoorlse duinen, 16.vi.2021.

FIGUUR 4. Duinworteluil, *Agrotis ripae*, Schoorlse duinen, 16.vi.2021.

Over die bijzondere week in augustus 2020 is al genoeg gezegd. Afgelopen jaar was ook leuk. Op 16.vi stond ik redelijk aan de westkant in de Schoorlse duinen. Het was een warme nacht. Tussen 23 u en 2 u schommelde de temperatuur tussen 17 en 15 °C, om daarna geleidelijk op te lopen tot ruim 19 °C om 4 u. Toen werd het me te warm. Het leverde naast een 60 soorten micro's (hard werken) ook nog 49 soorten macro's op, waarvan 3 nieuw voor mijn

FIGUUR 5. Zandhaverboorder, *Longalatedes elymi*, Schoorlse duinen, 16.vi.2021.

onderzoek daar: de satijnvlinder, *Leucoma salicis* (Linnaeus, 1758), het oranjegeel halmuiltje, *Oligia fasciuncula* (Haworth, 1809) en de zuidelijke grasuil, *Mythimna vitellina* (Hübner, 1808). Alleen van de eerste heb ik een goede foto (Fig. 3). Afgebeeld zijn ook twee andere soorten van het open duin: de duinworteluil, *Agrotis ripae* Hübner, 1823 (Fig. 4). en de zandhaverboorder, *Longalatedes elymi* (Treitschke, 1825) (Fig. 5).

Ook de al eerdergenoemde nacht van 8.ix was warm met een temperatuur die vanaf een uur of 10 maar net onder de 15 °C bleef hangen. Dit leverde bij elkaar 54 macrosoorten op, met licht, smeer en als rups. Het blauw weeskind, *Catocala fraxini* (Linnaeus, 1758), en de Turkse uil, *Chrysodeixis chalcites* (Esper, 1789), waren leuke trekkers. De purperen stipspanner, *Scopula rubiginata* (Hufnagel, 1767) kwam ik pas in augustus 2020 voor het eerst tegen in het duin, maar dit jaar zowel in de eerste als tweede generatie. Nieuw voor het onderzoek was de paardenbloemspanner, *Idaea seriata* (Schrank, 1802). De rups van de ligusterpijlstaart, *Sphinx ligustri* Linnaeus, 1758, dit jaar eindelijk gevonden, is dan een mooie overgang naar rupsen, al dan niet met UV.

Rupsen

Met o.a. de UV-zaklamp heb ik de afgelopen twee jaar van 81 soorten de rupsen gevonden: 34 soorten in 2020 en 69 soorten in 2021. Op de hei zijn de rupsen van het roodbont heideuiltje, *Anarta myrtilli* (Linnaeus, 1761), goed te vinden. De vlinder komt meestal slechts met een enkel exemplaar op licht. Begin augustus 2020 waren dat er op drie nachten respectievelijk 18, 61 en 20, een bijzonder aantal. In september zaten er overal in de struikhei rupsen. Ook in 2021 vond ik vanaf juni rupsen in de struikhei, de laatste in oktober, maar de vlinder heb ik niet gezien!

Ook de slakrups, *Apoda limacodes* (Hufnagel, 1766), is vanaf augustus tot de blaadjes vallen goed met UV-licht te vinden. Spectaculairder zijn natuurlijk de pijlstaarten, zoals de pauwoogpijlstaart, *Smerinthus ocellata* (Linnaeus, 1758), die ik in het duin vaak op de Amerikaanse vogelkers tegenkom. Voor de jonge rupsen van de glasvleugelpijlstaart, *Hemaris fuciformis* (Linnaeus, 1758), heb je natuurlijk geen UV nodig. Het vraatpatroon is onmiskenbaar (Fig. 6), maar als ze wat ouder zijn en het hele blad verorberen kan het wel helpen.

De rupsen van de eikentandvlinder, *Peridea anceps* (Goeze, 1781), zijn met UV ook te vinden. Een scherpe foto maken als hij een meter of 4 hoog in een eik zit is een ander verhaal. In Den Helder kwam ik de rups tegen van de melkwitte zomervlinder, *Jodis lactearia* (Linnaeus, 1758). De vlinder had ik daar nog nooit gezien, maar was recentelijk al wel gemeld.

FIGUUR 6. Glasvleugelpijlstaart, *Hemaris fuciformis*, vraat van jonge rups. Schoorl, 29.vi.2019.

FIGUUR 7. Rups van de absintmonnik, *Cucullia absinthii*, op bijvoet. Den Helder, 31.viii.2021.

Ook sommige dagvlinders lichten mooi op met UV. Ondanks dat de rups van de eikenpage, *Favonius quercus* (Linnaeus, 1758), bruinig is, valt de rups goed op. Nog leuker, op hetzelfde eikje zat ook een rups van de bruine eikenpage, *Satyrium ilicis* (Esper, 1799). Net een nachtlampje. Wordt vervolgd...

De speurtochten met de UV-lamp leveren ook andere bijvangsten op. Eind augustus vond ik de rupsen van de absintmonnik, *Cucullia absinthii* (Linnaeus, 1761), op de bloemtrossen van naar het zuiden vrijstaande bijvoet langs een fietspad in de Helderse duinen (Fig. 7). De eerste 6 overigens overdag, daarna nog 13 meer met UV. Een rups van de gamma-uil, *Autographa gamma* (Linnaeus, 1758), deed zich te goed aan het blad, een aantal vierkantvlekuilen, *Xestia xanthographa* (Denis & Schiffermüller, 1775), was druk bezig nectar uit de bloemen van bijvoet te peuren en een zwart weeskind, *Mormo maura* (Linnaeus, 1758) kwam op het UV licht af. Ook micro's waren vertegenwoordigd. In het merendeel van de stengels zaten rupsen van de maïsboorder, *Ostrinia nubilalis* (Hübner, 1796).

Maar, zoals gezegd kun je rupsen ook, soms beter, vinden zonder UV. De granietuil, *Lycophotia porphyrea* (Denis & Schiffermüller, 1775), licht helemaal niet op met UV. Die moet je toevallig zien zitten, of uit de hei slepen of kloppen. De rupsen van de braamvlinder, *Thyatira batis* (Linnaeus, 1758), die dit jaar lekker op smeer vloog, zag ik in september

regelmatig op het blad van bramen zitten. Op rimpelroos bij Julianadorp kwam ik de rups tegen van de erwtenuil, *Ceramica pisi* (Linnaeus, 1758). Een mooi gestreepte rups (Fig. 8). Het mijntje op de foto is volgens mij van de bruine rozenmineermot, *Stigmella anomalella* (Goeze, 1783). De grotere rupsen van de hermelijnvlinder, *Cerura vinula* (Linnaeus, 1758), zijn goed te vinden met UV, maar met wat opletten ook wel overdag. De jonge rupsjes verraden zich vaak doordat ze het blad skeletteren.

FIGUUR 8. Erwtenuil, *Ceramica pisi*, en mijn van bruine rozenmineermot, *Stigmella anomalella*, Julianadorp, 28.ix.2021.

Een klapper was natuurlijk de walstropijlstaart, *Hyles gallii* (Rottemburg, 1775). In 2020 had ik voor het eerst de vlinder, twee keer zelfs. Ook in 2021 was de vlinder er weer. De eerste al op 4.vi, gevolgd door een exemplaar in eigen tuin op 15.vi. Uiteindelijk vond ik 19.vii ook de rupsen, in totaal 61 exemplaren in een viertal grotere opstanden met wilgenroosjes (Fig. 9). Een laatste rups vond ik daar op 8.viii. De eerste rupsen zijn overigens al op 30.vi gemeld, de laatste op 11.x. Ik heb verder uit Den Helder maar 1 melding van een imago in de nazomer.

Uitsmijter

Als uitsmijter nog een vlinder. Van een Helderse vlinderaar kreeg ik deze foto van de zwartpuntvolgeling, *Noctua orbona* (Hufnagel, 1766) (Fig. 10). Als ik het goed heb is dit forma *juncta* (Lempke, 1962). Het is niet echt een algemene vorm, ik had hem in ieder geval niet eerder gezien en ook in Naturalis is deze vorm niet aanwezig (med. Rob de Vos).

FIGUUR 9. Walstropijlstaart, *Hyles gallii*, een van de 61 rupsen. Noordduinen, Den Helder, 19.vii.2021

FIGUUR 10.
Zwartpuntvolgeling,
Noctua orbona f.
juncta. Den Helder,
6.vii.2021, leg. W.
Bruul

Literatuur

Kaag, K. 2020. Nachtvinders in de Schoorlse duinen. Waarnemingen van oktober 2014 tot en met december 2019. KNNV Alkmaar-Den Helder.

https://www.sectieterhaar.com/verslagen-excursies/Monitor5_SchoorlseDuinen.php

Lempke, B.J. 1962. Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera (negende supplement). Tijdschrift voor Entomologie 105: 149-231.

DE HALMUILTJES ONDER DE LOEP

Louis van Deventer

De nachtvlinders behorende tot de groep *Oligia/Mesoligia/Litoligia*, halmuiltjes, leveren bij de determinatie nogal eens problemen op. Op louter uiterlijke kenmerken alleen zijn de vlinders vaak niet met zekerheid op naam te brengen (zie bijv. Fig. 1).

FIGUUR 1. *Oligia sp.*, onbekend halmuiltje.

Foto: Louis van Deventer.

De vlinders zijn daarbij ook nog eens redelijk variabel en kunnen afgevolgen zijn. Verkeerde determinaties kunnen daarvan gemakkelijk het gevolg zijn. In deze bijdrage worden de Nederlandse halmuiltjes kort benoemd, waarbij het accent ligt op het betrouwbaar determineren van de soorten die sterk op elkaar lijken. We onderscheiden in Nederland de volgende 6 soorten:

- *Oligia latruncula* (Denis & Schiffermüller, 1775), donker halmuiltje (Fig. 2)
- *Oligia versicolor* (Borkhausen, 1792), bont halmuiltje (Fig. 3)
- *Oligia strigilis* (Linnaeus, 1758), gelobd halmuiltje (Fig. 4)
- *Oligia fasciuncula* (Haworth, 1809), oranjegeel halmuiltje (Fig. 5)
- *Mesoligia furuncula* (Denis & Schiffermüller, 1775), zandhalmuiltje (Fig. 6)
- *Litoligia literosa* (Haworth, 1809), duinhalmuiltje (Fig. 7)

De determinatie van het oranjegeel halmuiltje, het zandhalmuiltje en het duinhalmuiltje zal in de praktijk weinig problemen opleveren; deze vlinders zijn op basis van de uiterlijke kenmerken goed en betrouwbaar op naam te brengen. Anders is het gesteld met het donker halmuiltje, het gelobd halmuiltje en het bont halmuiltje. Met de determinatie van deze vlinders blijken nogal eens problemen te ontstaan die gemakkelijk kunnen leiden tot een onjuiste determinatie. Het bont halmuiltje, de werkelijk zeldzame soort, wordt nogal eens ten onrechte als zodanig gedetermineerd.

FIGUUR 2. *Oligia latruncula*, Gevelsberg, Noordrijn-Westfalen, Duitsland, 18.vi.2004. Foto: Ernst Herkenberg.

FIGUUR 3. *Oligia versicolor*, Ubachsberg, Limburg, 20.vi.2015. Foto: Maurice Franssen.

FIGUUR 4. *Oligia strigilis*, Umbaltal-Wasserfälle, Iseltzeralm, Prägraten, Tirol, Oostenrijk, 18.vii.2020. Foto: Hartmuth Strutzberg.

FIGUUR 5. *Oligia fasciuncula*, Sprey, Boxberg/Oberlausitz, Saksen, Duitsland, 31.v.2008. Foto: Egbert Friedrich.

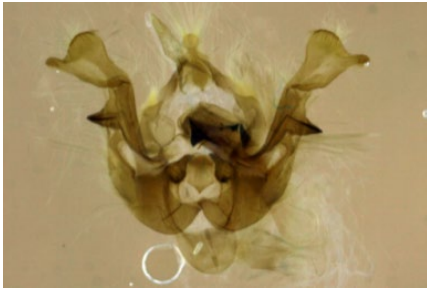
FIGUUR 6. *Mesoligia furuncula*, Pennickental bij Jena, Thüringen, Duitsland, 7.viii.1992. Foto: Egbert Friedrich.

FIGUUR 7. *Litoligia literosa*, Kappl, Paznauntal, Tirol, Oostenrijk, 6.vii.1998. Foto: Egbert Friedrich.

De enige betrouwbare methode -bij twijfel- is het kijken naar het genitaal. De verschillen in de bouw van het genitaal voor deze vlinders zijn dermate duidelijk dat betrouwbare determinatie mogelijk is. Het genitaal van de mannelijke vlinders kan door het afborstelen van het achterlijf voldoende zichtbaar worden gemaakt; het maken van een preparaat is zelden noodzakelijk. Met een binoculair of een goede loep kan men aan de slag. Het

vrouwelijke genitaal is door afborstelen niet te zien; het maken van een preparaat is daar wel noodzakelijk. Hieronder zijn de mannelijke genitalen van de 6 halmuiltjes weergegeven.

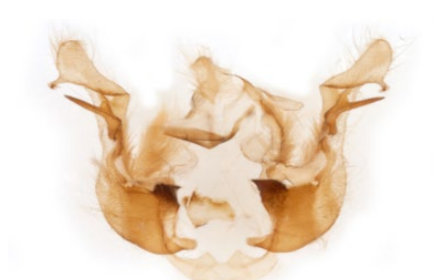
FIGUUR 8. Mannelijk genitaal van *Oligia latruncula*, Gevelsberg, Noordrijn-Westfalen, 18.vi.2004.
Foto: Ernst Herkenberg

FIGUUR 9. Mannelijk genitaal van *Oligia versicolor*, Inverroy, West Inverness, Schotland, 15.vii.2020.
Foto: Peter Hall.

FIGUUR 10. Mannelijk genitaal van *Oligia strigilis*.
Foto: Chris Lewis.

FIGUUR 11. Mannelijk genitaal van *Oligia fasciuncula*.
Foto: Chris Lewis.

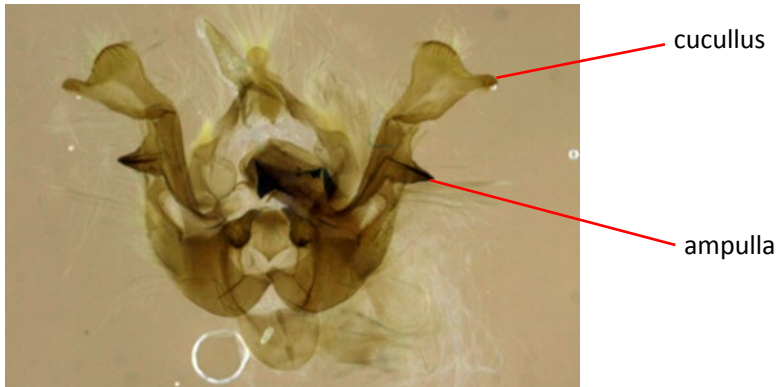

FIGUUR 12. Mannelijk genitaal van *Mesologia furuncula*, St. Peter bij Graz, Steiermark, Oostenrijk, 29.vii.2020.
Foto: Horst Pichler.

FIGUUR 13. Mannelijk genitaal van *Litologia literosa*, St. Kathrein am Offenegg, Fischbacher Alpen, Steiermark, Oostenrijk, 16. viii.2020.
Foto: Horst Pichler.

Bij het onderzoek naar het mannelijke genitaal dient te worden gelet op de vorm van de ampulla en de cucullus. Hieronder een afbeelding van het mannelijk genitaal van *Oligia latruncula*. Kijk maar eens naar deze kenmerken in de bovenstaande afbeeldingen !

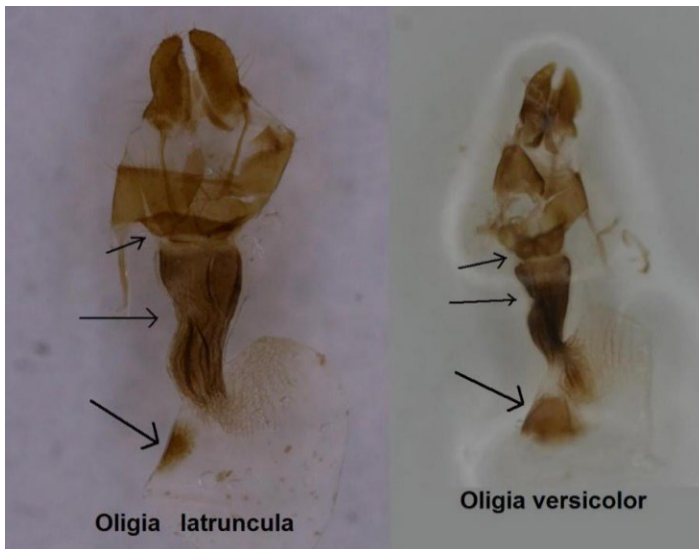
FIGUUR 14. Mannelijk genitaal van *Oligia latruncula*, details zie Fig. 7.

In Fig. 15 staat een voorbeeld hoe na het afborstelen van het achterlijf het genitaal zichtbaar wordt en kan worden gedetermineerd. Let hierbij dus vooral op de vorm van de cucullus en de ampulla.

FIGUUR 15. Mannelijk genitaal van *Oligia versicolor* na afborstelen.
St. Pietersberg, Maastricht, 21.vi.2008,
leg. Johan Schipperen.
Foto: Louis van Deventer.

In Fig. 16 staat een afbeelding van de preparaten van de vrouwelijke genitalen van *O. latruncula* en *O. versicolor*. De sclerotisering en vorm van de ductus bursae en bursae zijn hier de typische kenmerken.

FIGUUR 16.
 Vergelijking
 van de
 vrouwelijke
 genitaliën van
O. latruncula
 (donker
 halmuiltje) en
O. versicolor
 (bont
 halmuiltje)
 Foto: Ernst
 Herkenberg.

De boodschap van deze bijdrage: kijk nog eens kritisch naar de determinatie van de halmuiltjes, niet alleen tijdens de waarnemingen in het veld maar vooral ook indien u deze vlinders in de collectie hebt. Het kan zomaar het geval zijn dat u na zorgvuldig onderzoek toch moet besluiten dat sommige vlinders niet onder de juiste naam zijn ondergebracht.

Veel succes !

Voor vragen: ljvdeventer91@gmail.com

Danksagung/Acknowledgments

Besonderen Dank an Ernst Herkenberg, Hartmuth Strutzberg, Egbert Friedrich, Peter Hall und Horst Pichler (lepiforum.org) für die Erlaubnis ihre Fotos von *Oligia*, *Mesoligia* und *Litoligia* zu verwenden.

Special thanks to Chris Lewis (britishlepidoptera.weebly.com) for allowing me to reproduce his pictures of the male genital of *Oligia strigilis* and *O. fasciuncula*.

Nuttige websites

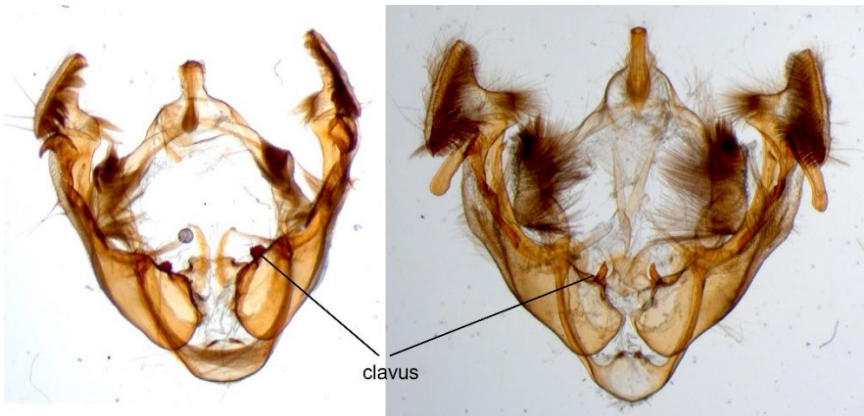
<https://lepiforum.org/wiki>

<https://britishlepidoptera.weebly.com>

OVER *APAMEA ANCEPS* (VELDGRASUIL) EN *A. SORDENS* (KWECKGRASUIL)

Klaas Kaag (tekst en foto's)

Over het algemeen heb ik grote moeite om de veldgrasuil, *Apamea anceps* (Denis & Schiffmüller, 1775), en de kweekgrasuil, *Apamea sordens* (Hufnagel, 1766) uit elkaar te houden. Zeker in het veld, maar ook als ze eenmaal op speld staan. De donkere ader in het lichte veld in de vleugeltop en het nagenoeg ontbreken van de wortelstreep zouden genoeg moeten zijn om de veldgrasuil van de kweekgrasuil te onderscheiden. Helaas is het niet altijd zo duidelijk. Dat vraagt gewoonlijk om het maken van een genitaalpreparaat, maar bij de mannetjes is dat niet per se nodig. Door tijdens het opzetten de valven enigszins gespreid te fixeren verkrijgt je de ruimte om het best letterlijk in de kont te kijken. Je kunt dan zien dat de brede, zwarte clavus (zie Fig. 1) van de veldgrasuil duidelijk opvalt (Fig. 2), terwijl de puntige, bruine clavus van de kweekgrasuil veel minder opvalt (Fig. 3).

FIGUUR 1. Genitaalpreparaten, links de veldgrasuil *Apamea anceps* (Schoorlse duinen, 8.vi.2021) en rechts de kweekgrasuil *Apamea sordens* (Den Helder, 16.v.2004).

FIGUUR 2. *A. anceps* met opvallende zwarte clavus (Schoorlse duinen, 16.vi.2021).

FIGUUR 3. *A. sordens* met puntige clavus (Den Helder 10.vi.2006).

VERSLAG BIJENKOMST SNELLEN 2 APRIL 2022

Tymo Muus

Aanwezig: Ton Zijp, Trees Kaizer, Guido Band, Erik van Nieukerken, Sjaak Koster, Albert Meek, Ben van As, Klaas Kaag, Theo Bakker, Herman Hartsink, Ronald Jacobs, Charles Naves, Bert Groothedde, Bas van de Meulengraaf, Jelle Jacobsen, Hans Hollander, Louise de Kort, Tineke Cramer, Guus Dekkers, Marja van der Grift, Louis van Deventer, Frans Groenen, Marieke Klink, Miranda van Rijn, Paul van Wonderen, Violet Middelman en Remco Vos.

Ledenbestand

De volgende leden hebben hun lidmaatschap opgezegd: Davy de Grootte, Joke van Luin, Kerstin Menge, Remco Wester en Marcel Wijnalda.

Bestuursverkiezing

Tijdens een eerdere bijeenkomst liet Louis van Deventer doorschemeren dat hij zich kandidaat zou willen stellen voor een bestuursfunctie. Hij heeft contact gehad met Hans Hollander en Frans Groenen: omdat zij Snellen een warm hart toedragen stellen zij voor het stokje van het huidige bestuur over te willen nemen. Het bestuur is blij met dit initiatief en de drie kandidaten worden aan de zaal voorgesteld en verkozen: Louis wordt voorzitter, Hans wordt secretaris en Frans wordt penningmeester. Jurriën blijft aan als bestuurslid. Het 'demissionair' bestuur zal op de achtergrond ondersteunen waar nodig. Verheugd zien wij de najaarsbijeenkomst tegemoet, als micro-kabinet Van Deventer I een feit is!

Klankbordgroep micro's

Sinds het overlijden van Joop Kuchlein zijn er stappen gezet in de afbouw van de Stichting TINEA (NB.: zie ook het verslag van Ter Haar, voorin de *Franje*). Het enige actieve bestuur van TINEA betrof Joop zelf, met ondersteuning van Leo Bot. Laatstgenoemde en Louis van Deventer hebben de De Vlinderstichting benaderd met de vraag of zij het gedachtengoed van de stichting zouden willen overnemen. De Vlinderstichting heeft de ambitie uitgesproken meer aan micro's te willen gaan doen. Het eigendom van de database en de website Kleinevlinders.nl is intussen overgegaan naar De Vlinderstichting en leden van de Werkgroep Vlinderfaunistiek hebben aangegeven dat er geen overhaaste stappen genomen moeten worden. Ook is er een verkenning gestart om de "afbouw" van de stichting vorm te geven en daarbij is een zogenaamde klankbordgroep in het leven geroepen. De groep zal bestaan uit verschillende mensen (en instanties) die mee willen denken in hoe verschillende partijen (De Vlinderstichting, Werkgroep Vlinderfaunistiek, Snellen), initiatieven (naamlijsten, de websites Microlepidoptera.nl, Kleinevlinders.nl en [Verspreidingsatlas](http://Verspreidingsatlas.nl)) en databases (TINEA, Noctua) met elkaar lijnen kunnen uitzetten. Want hoe nu verder? Willen we data gescheiden houden? Welke doelen willen we nastreven? Hoe zit het met websites?

Vanzelfsprekend wordt uitgesproken dat het scheiden van data niet verstandig is en het bundelen van data in de NDFP een mooi uitgangspunt is. Daar komt wel werk bij kijken: er

moet gekeken worden naar consensus over de namen en welk deel van de data bruikbaar is.

De website Kleinevlinders.nl heeft veel potentie als determinatiemiddel door de vele determinatiesleutels die het bezit, Microlepidoptera.nl is aanvullend erg geschikt omdat het onder meer een herkenbare structuur heeft. In de eerste plaats valt natuurlijk het meeste op dat de Nederlandse namen sterk verschillen. Erik van Nieukerken geeft aan dat het Duitstalige Lepiforum een mooi initiatief is en iets dergelijks zou ook voor Nederland een optie kunnen zijn. Het integreren van macro's in zo'n website geeft een volledig beeld van onze fauna. Ben van As geeft aan dat dit een "oplossing" zou zijn voor het huidige Vlindernet. De huidige opzet van Vlindernet vindt hij niet passen bij het doel: het is onoverzichtelijk. Lepiforum bezit volgens hem bruikbare elementen, maar weer niet verspreidingskaartjes. Klaas Kaag adviseert de klankbordgroep ook niet zo groot te maken dat gespreksvoering rommelig wordt. Hij stelt voor om geïnteresseerden (en bijvoorbeeld leden) concrete vragen voor te leggen, bijvoorbeeld: wat vindt u goed/bruikbaar aan bepaalde websites en wat niet? Door punten aan te dragen kan een kleine groep aansturen op het organiseren van een nieuw/verbeterd initiatief.

Erik brengt *Natuurtijdschriften* onder de aandacht en geeft aan dat Franje hier nog altijd niet op te vinden is, maar stelt ook voor om het tijdschrift *TINEA* Nederland te digitaliseren. Dit tijdschrift van de stichting *TINEA* is voor velen onbekend maar kent wel bruikbare artikelen.

Andere mededelingen:

- Op de bestuurstafel verschijnen oude tijdschriften en verschillende boeken om mee te nemen, of voor de verkoop. Een groot deel is gedoneerd door Hans Huisman. Op de website van de Vlaamse Vereniging van Entomologie is eveneens een lijst gepubliceerd van boeken van wijlen Jan Asselbergs; verkoop verloopt via de nabestaanden. Klaas Kaag geeft aan dat er nog vangpotjes van Wim Gerritsen zijn en hij heeft ook nog een aantal spanplanken. Het bestuur is blij met het feit dat boeken en materialen weer een nieuwe eigenaar krijgt.
- Begin maart overleed John Langmaid uit het Verenigd Koninkrijk. De naam "Langmaid" is wereldwijd een bekende naam geworden, hoofdzakelijk door de vele publicaties die John aan de micro's heeft gewijd. Zonder meer nam hij veel van het werk over van de bekende Arthur Emmet Maitland en John Heath (bekend van de "Heath-trap", een vlinderval), zoals de werkzaamheden aan de boekenserie *Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland*. John was veelal een van de eersten die je aan kon schrijven voor meer (achtergrond)informatie over micro's in de UK, maar ook als je vraag meer van andere aard was. Bovenal stond John bekend om zijn uitvoerige antwoorden, de behulpzaamheid en zijn warme en vriendelijke persoonlijkheid. Hij bereikte de leeftijd van 87 jaar.

Voordrachten

Paul van Wonderen heeft weer de Snellen Quiz georganiseerd, een pittige quiz, het wordt intussen een ware traditie om tweemaal per jaar flink te zweten. De lezing van Tymo over nachtvlindervriendelijk (natuur)beheer ontbreekt in deze Franje. Bottomline van deze presentatie is dat voedselplanten misschien nog wel belangrijker zijn dan nectarplanten, zowel bij de beplanting van een tuin als in groenstroken. Samenstellingen van

bloemenmengsels zijn lang niet altijd toereikend. Ook wordt getoond waar vlinderrupsen verblijven ten tijde van de belangrijkste beheerswerkzaamheden (meestal is dat het maaien en begrazen): een deel in bovengrondse plantendelen die je het beste zo laat of vroeg mogelijk in het jaar (gedeeltelijk) kunt maaien. Op een later tijdstip zal hierover een uitgebreide publicatie verschijnen.

DE KLARENMOT VOELT ZICH THUIS IN AMSTELVEEN

Ton Zijp

'Namens IVN-Amstelveen' verschenen in 't Amstelveens Nieuwsblad op 26 maart 2022: <https://www.amstelveensnieuwsblad.nl/lokaal/natuur-en-milieu/803998/column-ivn-de-klerenmot-voelt-zich-thuis-in-amstelveen>

Tijdens de opeenvolgende stormen en de daarmee gepaard gaande vlagerige regenbuien werd er vorige maand veel binnen gezeten. En ondanks vergaande isolatiemaatregelen in menig huishouden leek de wind door de woningen te kieren, versterkt door het gebeuk van weer zo'n stroom onzichtbaar geweld dat een hoek om kwam denderen en het huis deed trillen. Dus werd de thermostaat een half tot heel graadje hoger gezet. En dat deed een zeer kleine Amstelveense inwoner 'ontwaken'.

Want oorspronkelijk afkomstig van tropische tot subtropische oorden is deze gast van menige woning toch wel gehecht aan een lekker ouderwets temperatuurtje dat haar behaaglijk doet voelen en verlangen tegelijkertijd naar gelijksoortig gezelschap.

Aristoteles had in het oude Griekenland nog nooit van de klerenmot gehoord. Zelfs Linnaeus (1707-1778), die elk dier of plant die hij tegenkwam opnam in zijn klassensysteem van de natuur, had de tegenwoordig zeer algemeen in Nederland voorkomende mot niet aangetroffen. Pas toen in de 19^e eeuw steeds meer huizen verwarmd en beter geïsoleerd werden, kregen de enkele klerenmotten die per ongeluk in Europa terecht kwamen de kans om zich te vestigen bij de mens. Het besloot voortaan 'synantroop' door het leven te gaan, waarbij 'syn' oud-Grieks is voor 'samen/met' en 'antroop' voor 'mens'. Buiten de behaaglijke warmte houdt de klerenmot om nog een andere reden van de mens. Haar keratofage karakter doet haar continu verlangen naar haar, wol, veren of nagels. Deze lichaamsonderdelen van veel soorten dieren bevatten keratine en dat is een stofje dat slechts door een klein clubje insecten dankzij een bepaald eiwit kan worden geconsumeerd. Waar ze vroeger in tropische landen afhankelijk was van bijvoorbeeld vogelnesten om aan haar maaltijd te komen, kan de klerenmot nu ook noordelijker gelegen landen bevolken. De mens in z'n warme huis heeft altijd wel iets dat deze mot tot maaltijd kan dienen.

En aangezien de rups van de mot door kieren groter dan 0,01 mm kan kruipen, weet het bijna altijd, voor mensen vaak ongemerkt, bij zijn voedsel terecht te komen. Het vrouwtje kan tot 100 eieren per keer leggen. Daarna sterft ze, maar vervolgens kunnen haar nakomelingen zich binnen een jaar nog tot drie keer voortplanten. Amstelveen is allang door de klerenmot gekoloniseerd. En met die stad de rest van de wereld. En aangezien het beest

geloofd in het Antropocene tijdperk, waarin de 'antroop' mens de dienst uitmaakt, heeft het zijn geld daarop ingezet.

Klerenmot, *Tineola bisselliella*. Hoorn-Risdam, 13.xii.2021.
Foto's: Thijs Knol.

DE FAMILIE COSMOPTERIGIDAE HEINEMANN & WOCKE [1876] – PRACHTMOTTEN – IN NEDERLAND, MET SPECIALE AANDACHT VOOR HET GENUS *SORHAGENIA* (CHRYSOPELEIINAE)

Sjaak Koster (tekst en tekeningen)

Cosmopterigidae zijn zeer kleine tot middelgrote motten (spanwijdte 5-25 mm) en de vleugels variëren van vrij breed tot zeer smal. Vele soorten zijn vaak niet gemakkelijk te onderscheiden van andere families van kleine motten in de superfamilie Gelechioidea. De kleinere soorten zijn vaak bladmineerders, andere zijn galmakers of leven in de bloemen, knoppen, zaden, stengels of wortels van een grote verscheidenheid aan planten van ten minste 26 plantenfamilies, maar sommige larven leven zelfs van schildluizen (Hodges, 1998). De familie Cosmopterigidae heeft een wereldwijde verspreiding, met uitzondering van de poolgebieden en het aantal beschreven soorten is ongeveer 1860.

De familie Cosmopterigidae is weer onderverdeeld in vier onderfamilies: Antequerinae Hodges, 1978, Cosmopteriginae Heinemann & Wocke [1876], Chrysopeliinae Mosher, 1916 en Scaeosophinae Meyrick, 1922. De soorten van de onderfamilies Antequerinae en Cosmopteriginae hebben vaak een kleurrijk uiterlijk, maar de soorten van de onderfamilies Chrysopeliinae en Scaeosophinae zijn over het algemeen meer grijs of zwartachtig van kleur (Koster & Sinev, 2003). De onderfamilie Scaeosophinae wordt hier verder niet behandeld omdat deze niet in Europa voorkomt.

Antequerinae

De soorten in de Antequerinae zijn breedvleugelig met een compleet aderstelsel. De tekening van de voorvleugels is vaak zeer kleurrijk met metaalkleurige, vaak enigszins bolvormige, vlekken. In totaal zijn er in Nederland vier soorten bekend, waarvan één soort is uitgestorven.

Panalia leuwenhoekella (Linnaeus, 1761) – kleine viooltjesmot

Deze soort is uitgestorven in Nederland. De enige drie bekende Nederlandse exemplaren dateren uit 1876, gevangen door Heylaerts te Breda. Verder is de soort in de vorige eeuw door Hugo van der Wolf in 1979 gevangen te Lanaken (België), net over de grens bij Maastricht. Het zou dus heel goed mogelijk kunnen zijn dat de kleine viooltjesmot weer in Nederland wordt teruggevonden (Koster, 1991).

Panalia schwarzeella (Fabricius, 1798) – hondsviooltjesmot

De soort stond vroeger bekend onder de soortnaam *P. latreillella*, maar Riedl (1996) ontdekte dat dit een junior synoniem was van *P. schwarzeella*. De soort komt hoofdzakelijk voor in de duinen, maar ook bekend van Zuid-Limburg. Recente vondsten zijn van Ameland en Terschelling.

Pancalia nodosella (Bruand, [1851]) – duinviooltjesmot

Tot dusver is deze soort alleen in de duinen aangetroffen. Het is niet bekend of duinviooltje de enige voedselplant is van de soort. Tot dusver is de duinviooltjesmot alleen gevonden in de duinen van Noord- en Zuid-Holland en op Terschelling en Ameland.

Limnaecia phragmitella Stainton, 1851 – lisdoddeveertje

Een algemene soort, die overal voorkomt waar lisdodde (*Typha spec.*) groeit. Het genus *Limnaecia* is zeer soortenrijk in de landen rondom de evenaar. Veel soorten zijn in het verleden in dit genus geplaatst, maar meer studie zal moeten uitwijzen of ze allen tot het bovengenoemde genus behoren.

Cosmopteriginae

De soorten van de onderfamilie Cosmopteriginae hebben smalle tot zeer smalle vleugels met een gereduceerd aderstelsel. Ook hier zijn de voorvleugels vaak heel kleurrijk getekend met metaalkleurige vlekken of strepen. In Nederland zijn nu acht soorten bekend, waarvan er drie zijn ingevoerd met plantmateriaal.

Cosmopterix zieglerella (Hübner, [1810]) – hopprachtmot

Een algemene soort die bijna overal voorkomt waar hop (*Humulus lupulus*) groeit. De rups mineert in de bladeren en vormt een onregelmatige mijn in het midden van het blad. De rups kan wisselen van mijn. Verpopping in een cocon aan de grond.

Cosmopterix orichalcea Stainton, 1861 – grassenprachtmot

Komt voor in De Wieden (Ov), Zuidoost Friesland en het Fochteloërveen (Dr). Is voor het eerst gevonden in Nederland in 2011, later ook in 2014 en 2018. Verzameld door de vlinderwerkgroep Friesland (Tuinstra, 2018). De rups leeft als mineerder op diverse soorten grassen zoals rietgras (*Phalaris arundinacea*), gewoon reukgras (*Anthoxanthum odoratum*) en veenreukgras (*Hierochloa odorata*). De rups maakt lange onregelmatige mijnen in de bladeren. Soms wordt de mijn verlaten en maakt de rups een nieuwe mijn. Verpopping in een cocon op het blad of aan de grond.

Cosmopterix scribaiella Zeller, 1850 – zwarte rietprachtmot

Stond vroeger bekend als zeldzaam, maar is nu in alle provincies vastgesteld. De rups leeft in de bladeren van riet (*Phragmites australis*), alleen waar deze groeit op droge plaatsen. De rups verstopt zich overdag in een zelf gesponnen kokertje aan het begin van de mijn. De mijn lijkt daardoor al verlaten door de rups. Er kunnen wel tot tien mijnen in een blad zitten. De verpopping vindt plaats in een nauw gedeelte van de mijn.

Cosmopterix pulchrimella Chambers, 1875 – glaskruidprachtmot

Is door John van Roosmalen in 2014 gevangen in de duinen van Noord-Holland bij Bergen. Daar groeit de voedselplant van de rups: beide glaskruidsoorten (*Parietaria officinalis* en *P. judaica*). De rups maakt eerst een onregelmatige gang die overgaat in een onregelmatige vlekmyijn. Er wordt regelmatig van mijn gewisseld. De verpopping vindt plaats in de mijn.

Cosmopterix lienigiella Zeller, 1846 – gele rietprachtmot

Komt verspreid voor in Nederland, maar is zeldzaam. De rups leeft op riet dat in een meer natte omgeving groeit. De rups maakt een mijn in het blad die als gang begint en later verwijdt tot een langgerekte vlekmyjn. De rups is altijd zichtbaar in de mijn en verschilt hiermee met de rups van de zwarte rietprachtmot.

Labdia semicoccinea (Stainton, 1859) – Aziatisch prachtmotje

Deze soort is voor het eerst in ons land aangetroffen in plantmateriaal geïmporteerd uit Sri Lanka (Ulenberg en Van Frankenhuisen, 1987), later ook nog uit Japan en Taiwan. De dichtstbijzijnde natuurlijke vindplaats bevindt zich in de Kaukasus, maar hij komt verder voor in Oost-Azië en in Australië. De rups leeft op bladeren van de klimopfamilie (Araliaceae).

Pyroderces sarcogypsa (Meyrick, 1932) – Klimesch' prachtmotje

De soort stond in Europa bekend als *P. klimeschi* Rebel, 1938, maar na vergelijking met de oost-Palaeartische soort *P. sarcogypsa* bleek er geen verschil te zijn tussen beide soorten, dus werd de later beschreven *P. klimeschi* gesynonymiseerd (Fazekas, 2020). Komt voor in midden Europa (Polen, Slowakije, Italië, Oostenrijk, Hongarije, maar is ook gevonden op Mallorca. De soort is tweemaal in Nederland aangetroffen (aan rand van de Veluwe en in de provincie Groningen). Adventieve soort. Er is niets bekend over de eerste stadia.

Anatrachyntis badia (Hodges, 1962) – allesvretend prachtmotje

Komt oorspronkelijk uit Noord-Amerika, maar is wijd verspreid met allerlei plantmateriaal. De rups leeft op bladeren en vruchten van de meest uiteenlopende soorten planten. Is waarschijnlijk geïntroduceerd in het Mediterrane gebied en is hier blijvend gevestigd. In Nederland en Groot Brittannië geïmporteerd met allerlei planten en vruchten.

Chrysopeleinae

De soorten van de onderfamilie Chrysopeleinae staan wat vleugelbreedte tussen beide bovengenoemde onderfamilies in en ze zijn vaak donkerder getekend. Ze missen de felle metaalachtige vlekken van de Antequerinae en Cosmopteriginae. Veel soorten zijn te vinden in droge, steppenachtige gebieden van Centraal-Azië, Afrika en Noord- en Zuid Amerika. In Nederland hebben we slechts twee vertegenwoordigers, behorende tot het geslacht *Sorhagenia* Spuler, 1910, hier bekend als de wegedoornmotten. Een derde soort hiervan kan in Nederland nog worden verwacht. Van het geslacht *Sorhagenia* zijn wereldwijd 13 soorten bekend; vier in Europa, waarvan er drie soorten in de meeste landen zijn gevonden. De vierde soort is alleen bekend van Griekenland en Cyprus. Verder zijn er nog twee soorten beperkt tot Turkije, vijf in het verre oosten van Rusland en vijf in Noord-Amerika. Al deze soorten zijn op het uiterlijk nauwelijks of niet van elkaar te onderscheiden. Om tot een zekere determinatie te komen is onderzoek van de genitaliën noodzakelijk.

Sorhagenia rhamniella (Zeller, 1839) – wegedoornknopmot (Fig. 1)

Dit is de meest voorkomende soort in ons land en is in de meeste provincies vastgesteld (Fig. 8), maar is niet echt algemeen. Voor de juiste vindplaatsen van deze soort en die van de volgende, zie de verspreidingskaartjes.

FIGUUR 1.
Sorhagenia rhamniella
(Zeller, 1839) –
wegedoornknopmot.
Schwarzau,
Niederösterreich,
16.vi.2003.
Foto: Peter Buchner.

FIGUUR 2.
Sorhagenia
janiszewskae Riedl,
1962 –
wegedoortwijgmot.
Belare, België, *e.l.*, rups
op vuilboom op
6.v.2020, foto
genomen op 4.vi.2020.
Foto: Ruben Meert.

FIGUUR 3. *Sorhagenia*
lophyrella (Douglas,
1846) –
wegedoornbladmot.
Schwarzau,
Niederösterreich,
19.vi.2003.
Foto: Peter Buchner.

Sorhagenia janiszewskae Riedl, 1962 – wegedoorntwijgmot (Fig. 2)

De verspreiding in Nederland is ongeveer gelijk aan de vorige soort (Fig. 9), maar komt wat minder voor.

Sorhagenia lophyrella (Douglas, 1846) – wegedoornbladmot (Fig. 3)

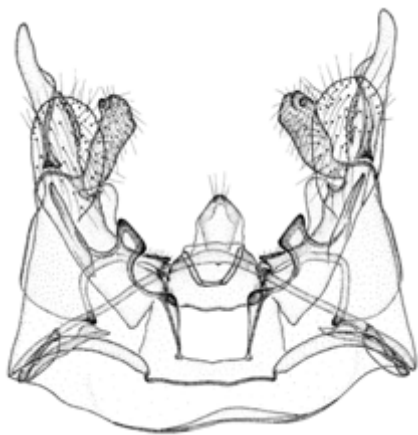
Dit is de derde soort van dit genus die voorkomt in de ons omringende landen, maar nog niet in Nederland is aangetroffen. In België is de vlinder in 2019 voor het eerst waargenomen. De wegedoornbladmot zou dus ook in Nederland kunnen voorkomen.

De drie bovengenoemde *Sorhagenia*-soorten zijn op het uiterlijk niet met zekerheid van elkaar te onderscheiden. Een zekere determinatie is alleen te zien in het onderscheid van de genitaliën. Hiervoor is het niet nodig het hele achterlijf te macereren in een KOH-oplossing om daarna een genitaalpreparaat te maken en dit onder de microscoop te bekijken. Dat is een tijdrovende bezigheid en vereist ook de nodige handigheid en het in bezit hebben van de juiste materialen. Het is echter ook mogelijk om zonder deze ingewikkelde methode om de vlinders van het genus *Sorhagenia* tot op de soort te kunnen onderscheiden. De vlinders dienen voor de determinatie wel gedood of verdoofd te worden. Na het verdoven of doden van de vlinder deze omgekeerd neerleggen (met de buikzijde van het achterlijf naar boven). Voor het bekijken van het mannelijk genitaal is het voldoende om de schubben aan de punt van het achterlijf voorzichtig te verwijderen. De belangrijkste delen van het genitaalapparaat zijn dan goed te zien in samengevouwen toestand. Op de volgende pagina staan tekeningen van de mannelijke genitaliën van de drie soorten met de bijbehorende verschillen (Figs. 5-7).

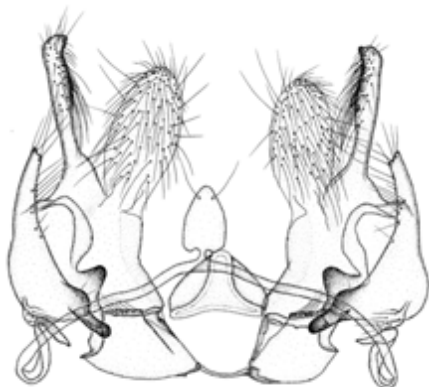
Bij de vrouwtjes (Fig. 4) zit het grootste deel van de genitaliën verscholen in het achterlijf. Echter de genitale opening, het ostium genoemd, zit in het midden tussen het zevende en achtste segment aan de onderkant van het achterlijf. Dit is dus minder ver naar achteren dan het genitaal van het mannetje. Het ostium is omlijst met een gesclerotiseerde structuur. Door op die plaats voorzichtig wat van de schubben te verwijderen, wordt het ostium zichtbaar. Hieronder staat het ostium van elk van de drie soorten ter vergelijking.

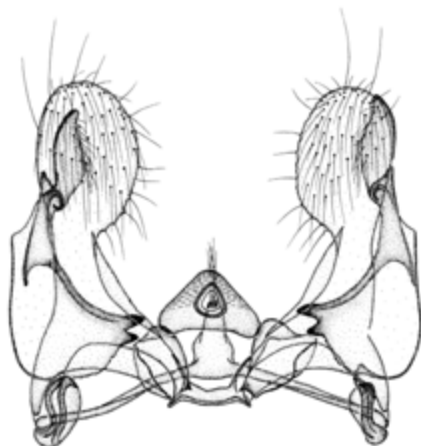
FIGUUR 4. Ostium in het vrouwelijke genitaal van de drie *Sorhagenia* soorten.

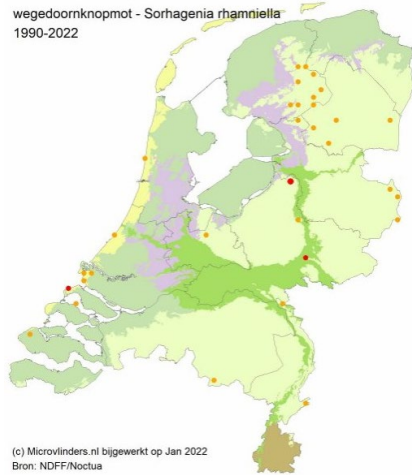
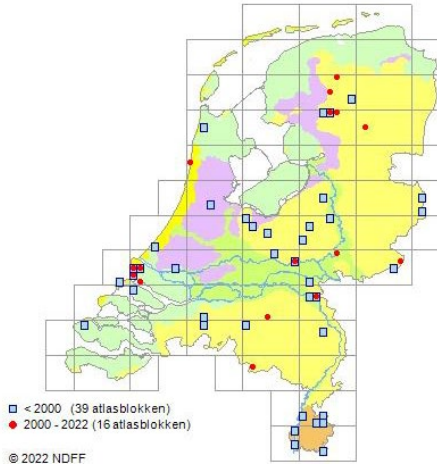
FIGUUR 5.
Sorhagenia rhamniella
wegedoornknopmot
mannelijk genitaal

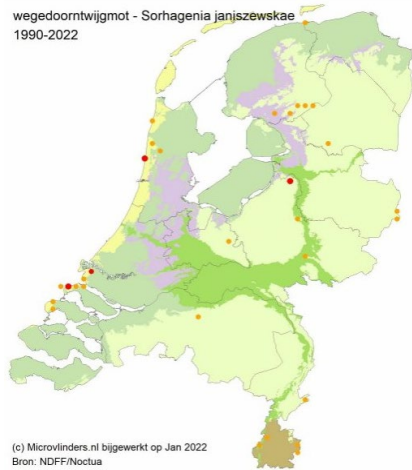
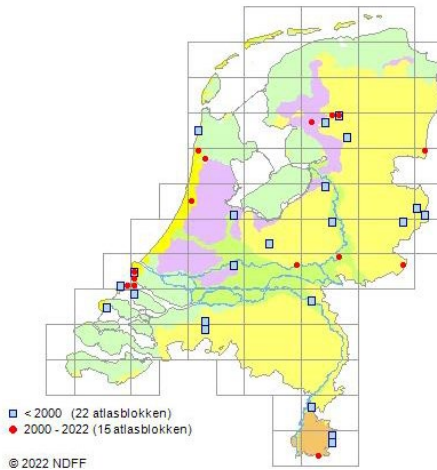
FIGUUR 6.
Sorhagenia janiszewskae
wegedoorntwigmot
mannelijk genitaal

FIGUUR 7.
Sorhagenia lophyrella
wegedoornbladmot
mannelijk genitaal

FIGUUR 8. Verspreidingskaartjes van *Sorhagenia rhamniiella*, wegedoornknopmot.

FIGUUR 9. Verspreidingskaartjes van *Sorhagenia janiszewskae*, wegedoornwijgmot.

Bronnen verspreidingskaartjes: www.kleinevlinders.nl (l) en www.microvlinders.nl (r).

Voedselplanten

Al de soorten behorende tot het genus *Sorhagenia* leven wereldwijd, voor zover bekend, op de wegedoornfamilie (Rhamnaceae). In Nederland bestaat deze familie uit twee soorten: wegedoorn (*Rhamnus cathartica*) en sporkehout (*Frangula alnus*).

Sorhagenia rhamniella – wegedoornknopmot

De rupsen leven van begin mei tot juni in een licht spinsel tussen de bloemen, waarbij ze de knoppen en bloemen eten en soms ook jonge bladeren. De verpopping vindt plaats in een lichtgele cocon aan de grond of soms op de bladeren. De vlinders vliegen van midden april tot midden augustus.

Sorhagenia janiszewskae – wegedoortwijgmot

De rupsen leven van mei tot juni in een gang in de jonge twijgen van de voedselplant waarbij het nog zachte gedeelte wordt gegeten tot aan het houtige deel van de stengel. De rups maakt ook een gaatje in de twijg van waaruit de uitwerpselen worden verwijderd. De verpopping is aan de grond in een licht gekleurde cocon. De vlinders vliegen van eind juni tot eind augustus.

Sorhagenia lophyrella – wegedoornbladmot

De rupsen leven van eind april tot eind mei in de knoppen en later tussen de samengesponnen topbladeren. De verpopping is aan de grond in een licht gekleurde cocon. De vlinders vliegen van midden mei tot begin augustus (Malicky & Sobhian, 1971).

Verspreiding

De verspreidingskaartjes van beide soorten staan vermeld in Fig. 8 en 9 op de vorige bladzijde.

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar Peter Buchner, Ruben Meert en Jürgen Rodeland voor het ter beschikking stellen van de foto's uit Lepiforum van de vlinders van de drie *Sorhagenia*-soorten.

Websites (allen geraadpleegd 1 februari 2022):

<https://www.microvlinders.nl/>

<https://www.kleinevlinders.nl/nieuws.aspx>

<https://lepiforum.org/>

Literatuur

Fazekas, I. 2020. Taxonomy, identification and biogeography of *Pyroderces sarcogypsa* (Meyrick, 1932) (Lepidoptera: Cosmopterigidae). *Microlepidoptera.hu* 16: 13-23.

Hodges, RW. 1998. The Gelechioidea. Pp 131-158 in: Kristensen, NP, ed., *Lepidoptera, Moths and Butterflies. 1. Evolution, Systematics, and Biogeography. Handbook of Zoology Vol. IV, Part 35.*

Koster, JC. 1991. Het geslacht *Pancalia* in Nederland (Lepidoptera: Cosmopterigidae). *Entomologische Berichten* 51 (8): 101-107.

- Koster, JC, & Sinev, SYu. 2003. Momphidae, Batrachedridae, Stathmopodidae, Agonoxenidae, Cosmopterigidae, Chrysolepiidae. – In Huemer, P, Karsholt, O, and Lyneborg, L (eds): *Microlepidoptera of Europe* 5: 1-387.
- Malicky, H & Sobhian, R. 1971. Untersuchungen über Bionomie, Präimaginalstadien und Verbreitung der europäischen *Sorhagenia*-Arten. – *Beiträge zur Entomologie* 21: 179-190.
- Riedl, T. 1996: Cosmopterigidae – In: Karsholt, O, & Razowski, J. (eds.). *The Lepidoptera of Europe. A distributional checklist*. Apollo Books, Stenstrup.
- Tuinstra, G. 2018. *Cosmopterix orichalcea* (Lepidoptera: Cosmopterigidae): een nieuwe microvlinder voor de Nederlandse fauna. *Entomologische Berichten* 78 (5): 180-191.
- Ulenberg, SA, & van Frankenhuyzen, F. 1987. *Entomologie. Lepidoptera: vlinders*. Jaarboek Plantenziektkundige Dienst 1986: 35.

RIETPALPMOTTEN, *HELCASTOGRAMMA*

Klaas Kaag (tekst en foto's)

De rietpalpmot, *Helcystogramma rufescens* (Haworth 1811), en lichte rietpalpmot, *H. lutatella* (Herrich-Schäffer 1854), zijn moeilijk uit elkaar te houden. Heckford & Sterling (1999) geven een korte tabel met onderscheidende kenmerken, die niet altijd even duidelijk zijn. *H. rufescens* heeft okerkleurige vleugels, of bruine vleugels met okerkleurige adering, de buitenzijde van de labiale palp heeft bruine schubben. Opvallend zijn de hele lichte achtervleugels van het vrouwtje. Bij *H. lutatella* is de vleugel grijsbruin of bruin, zonder lichtere okerkleurige adering, is de labiale palp wit aan onder- en bovenzijde en ontbreken bruine schubben aan de buitenzijde. De achtervleugel van het vrouwtje is (net als bij de mannetjes) licht tot donkergrijs. Over het geheel is *H. rufescens* dus wat lichter van tint dan *lutatella*. De Nederlandse naam dekt wat dat betreft de lading niet goed. De determinatie controleren met een genitaalpreparaat is lastig, aangezien de verschillen gering zijn.

Wat wel een onverwacht goed kenmerk is, is de vorm van het eerste rugsegment (officieel tergiet I/II). Ik maakte tot nu toe altijd een preparaat om dat goed te bekijken, maar realiseerde me vorig jaar dat je het ook van buiten zou moeten kunnen zien. En dat klopt. Als je bij het opzetten de vleugels goed spreidt en het achterlijf een beetje steunt zodat het niet naar beneden gaat hangen, heb je mooi zicht op dat eerste segment (Fig. 1). Vaak hoeft je niet eens schubjes weg te poetsen. Je ziet dan dat het eerste segment bij *H. rufescens* een bloempotmodel heeft, aan de onderkant nauwelijks breder dan aan de bovenkant en met bijna parallelle zijden (Fig. 2). Bij *H. lutatella* lijkt het eerste segment meer op een boemerang, smal aan de bovenzijde en breed uitlopen naar achter (Fig. 3).

Literatuur

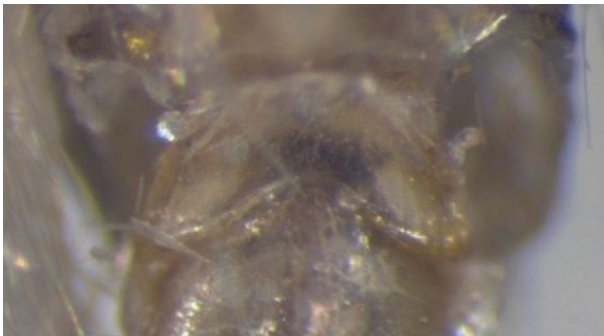
- Heckford, RJ & Sterling, PH. 1999. Separation of *Helcystogramma rufescens* (Haworth, 1828) and *H. lutatella* (Herrich-Schäffer, 1854) (Lepidoptera: Gelechiidae) on mainly previously unrecorded characters. *Entomologist's Gazette* 50: 239-250.

FIGUUR 1. Habitus van de rietpalpmot, *Helcystogramma rufescens*. Coendersborg, Nuis (Gr), 11.viii.2021, leg/det/col K. Kaag. De pijl wijst naar de ligging van het eerste segment.

FIGUUR 2. *H. rufescens*, foto van het eerste rugsegment van hetzelfde exemplaar als in Fig. 1.

FIGUUR 3. Foto van het rugsegment van de lichte rietpalpmot, *H. lutatella*. Schoorlse Duinen, 6.viii.2020, leg/det/col K. Kaag.

ENKELE ASPECTEN VAN DE KWEK VAN DE KLEINE MOSBOORDER, *BATIA LUNARIS*

John van Roosmalen (tekst en foto's)

Inleiding

Waar de andere seizoenen vaak in het teken staan van licht en smeer ben ik in de winter graag op zoek naar overwinterende rupsen of andere stadia van hoofdzakelijk de kleinere (micro) nachtvlinders. Mijn werkterrein is het Noordhollands Duinreservaat, waar ik sinds 2007 vrijwilliger onderzoek ben voor de PWN en de Vlinderstichting. In het begin was dat voor monitoring van de gevlekte witsnuitlibel, daarmee ben ik een paar jaar geleden gestopt. Kort daarna startte ik met nachtvlinderinventarisaties, met licht (lakenopstellingen hoofdzakelijk), op smeer en op zicht, door het hele duingebied (circa 5300 hectare groot). Met de komst van een aggregaat nam dit serieuze vormen aan en is een mooie meetreeks neergezet sinds 2013, samen met een aantal andere vrijwilligers. Sinds 2020 heb ik daarnaast een vast punt voor het Meetnet Nachtvlinders ten zuiden van Bergen aan Zee in de zeereep met een LED-emmer. Jaarlijks breng ik mijn waarnemersverslag uit.

Een mooi resultaat van de winterse zoektochten is Waddenpalpmot, *Athrips pruinosella* (Lienig & Zeller, 1846), inmiddels een 'vaste waarde'. In de kuststrook is deze in de winter goed te vinden op kruipwilg *Salix repens*. Ook een verborgen soort als eierdopmot, *Argyroploce externa* (Eversmann, 1844), is wel te vinden als rups in de winter in struweel met de waardplant rond wintergroen, *Pyrola rotundifolia*.

Op de een of andere manier is meidoorn (*Crataegus*) mijn favoriet geworden op mijn winterse zoektochten de laatste jaren. Jonge rupsen van roodstreepmutsjeslichtmot, *Acrobasis suavella* (Zincken, 1818), laten zich makkelijk vinden. Daarvan wil ik graag nog een keer de ontwikkeling verder volgen. Ook vond ik al rupsen van esperiamot, *Esperia sulphurella* (Fabricius, 1775), onder de schors, bevestigd door uitkweken. Op de wensenlijst voor meidoorn staan nog luciferbladroller, *Pammene rhediella* (Clerck, 1759), meidoorn-dwergbladroller, *Pammene agnotana* (Rebel, 1914), en appelglasvlinder, *Synanthedon myopaeformis* (Borkhausen, 1789). Op zoek naar deze soorten vond ik op 26.i.2021 een rupsje, waarvan ik de kweek in de rest van dit artikel bespreek.

Kweek

Meidoorn in de winter – zonder blad – is verrassend gevarieerd. Het wordt begroeid door tal van korstmossen, kort op de schors of rijk uitgroeiend, in diverse schakeringen groen en geel en ook stukken zonder, natuurlijk. Jonge schors is glad. Van oudere struiken wordt de stam ruw en kunnen er stukken schors loskomen, wat weer schuilplaats biedt aan allerlei leven. Ook is er variatie in de standplaats, solitair in het open duin, aaneengeschaafd of onderdeel van bosjes en bossen. Ook zitten er vaak stukken dode takken in de struiken. Juist bij het bestuderen van zo'n dode tak viel mijn oog plots op een hoopje frass, wat later een buisje bleek (Fig. 1). Dit was in de binnenduinrand tussen Egmond en Bergen en de betreffende meidoorn was menshoog en half-vrijstaand, de laatste van een rijtje van enkele

FIGUUR 1. Frass-buisje, gevonden op 26.i.2021. Links van de frass is ook vraat te zien.

De rups was daarin echter niet te vinden. Het buisje blijkt verder te lopen onder de bast, in ieder geval onder een deel waar ook korstmos op groeit. Hier is ook hout verwerkt in het buisje, danwel is het buisje in het hout uitgeknaagd en aan de binnenkant van zijde-achtige materiaal voorzien (Fig. 2). De rups bevond zich in dit (beschutte) deel van de gang. Wat ook te zien is, is vraat aangrenzend aan de frass: een deel van de bovenste laag van korstmos en schors is weggevreten (Fig. 1), vraat die dus waarschijnlijk in het najaar heeft plaatsgevonden.

Het takje plaatste ik thuis binnenshuis in een opvouwbare kweekkooi van circa 30x30x30 cm³, om het vervolgens met onregelmatige tussenpozen te inspecteren. Bij de eerste inspectie, bijna een maand later, op 20.ii.2021, heeft de rups uitgebreide frass-dekens neergelegd aan beide zijden van de buis. Dit heeft veel weg van camouflagenetten die losjes over de schors zijn aangebracht en waaronder de rups kan foerageren. De buis zelf is ook over de hele lengte hersteld, zij het niet met houtachtig materiaal, maar slechts met zijde en frass.

struiken op de bovenzijde van een zandrug. De dode tak zat aan de achterkant van de struik, aan de luwe zijde (van de veelal zuidwestenwinden) en ving volop zon.

Wat zou deze frass veroorzaakt kunnen hebben? Dat was een vraag waarop pas ruim een half jaar later een antwoord zou komen, na het uitsluipen van het imago. Ik brak het takje (circa een cm diameter) aan beide zijden af en verzamelde het om het thuis verder te bestuderen. Een stukje van circa 5 cm, meer was het niet. Nadere bestudering thuis leert dat de frass de buitenste bedekking vormt van een zijden buisje.

FIGUUR 2. Opengespeurde gang die doorliep onder hout en korstmos in het linkerdeel van de foto. Het frass-buisje van Figuur 1 is hier rechts van het midden.

FIGUUR 3.

'Camouflagenetten' van frass aan weerszijden van de centrale buis bij de inspectie op 20.ii.2021.

Inspectie betekent ook verstoring. Bij de eerste inspectie daags na de vondst heb ik een behoorlijk deel van de buis van de rups moeten slopen om de rups te zien te krijgen (Fig. 2). Dat is ook steeds zo bij opeenvolgende inspecties. Bij iedere inspectie

heeft de rups de buis weer hersteld met zijdeachtig materiaal en frass, maar zulke uitgebreide dekens van frass produceert de rups later in de groei niet meer. Bij inspectie op 10.iv.2021 is aan beide zijden van de buis een klein stukje frass-deken te zien. Daarna gebeurt er eigenlijk vrij weinig meer, ondanks het aanbieden van andere stukken meidoornhout met hetzelfde korstmoss en af en toe het onder de kraan houden ter simulatie van een regenbuis, een tip van Tymo Muus (persoonlijke communicatie). De kweek lijkt op niets uit te lopen en pas in september inspecteer ik met enige nieuwsgierigheid de kweekkooi, mede met het oog deze op te ruimen. Warempel bevindt zich daar een (inniddels dood) imago kleine mosboorder, *Batia lunaris* (Haworth, 1828) (Fig. 4). Als ik voorzichtig het buisje van de rups open peuter vind ik daar het pophuidje, exuvie (Fig. 5). Zo is de kweek toch nog tot een verrassend eind gebracht. Een opmerkelijk aspect van de kweek vind ik dat de rups genoeg heeft gehad aan slechts een paar vierkante centimeter oud hout en korstmoss.

FIGUUR 4.

Uitgekweekte kleine mosboorder, *Batia lunaris*. (gevonden op 7.ix.2021).

FIGUUR 5. Exuvie in de centrale buis, 7.ix.2021.

Mogelijk heeft dit een functie bij het overwinteren, zou je kunnen speculeren, om het oppervlak zo klein mogelijk te kunnen maken. De lengte schat ik rond de 10-12 mm. Bijna alle features van de rups hebben eenzelfde grondkleur, inclusief de poten, met uitzondering van een donkere kop en nekschild. Er lijkt een verschil te zijn in kleur tussen de foto's. Het anaalschild is op de foto van 27.i.2021 vrij donker en op de foto van 10.iv.2021 meer lichtbruin. Dat zou echter ook met de lichtinval en ondergrond te maken kunnen hebben. Je zou er over kunnen speculeren dat dit de laatste twee instars (rupsenstadium) betreft.

De rups

Van de rups heb ik twee redelijke foto's kunnen maken met een tussenpoos van circa 10 weken. De eerste foto is van de dag na de vondst, 27.i.2021 (Fig. 6). De tweede foto is van de laatste inspectie, 10.iv.2021 (Fig. 7). Veel verschil is er tussen beide foto's niet. Een lengtemeting heb ik niet gedaan. Het ziet er bovendien naar uit dat de rups zich behoorlijk kan strekken of compacteren als je het schubachtige uiterlijk en de ruimte daartussen bekijkt.

FIGUUR 6.
Rups kleine mosboorder, *Batia lunaris*, daags na de vondst op 26.i.2021, mogelijk de een na de laatste instar.

FIGUUR 7. Rups kleine mosboorder, *Batia lunaris*, bij inspectie op 10.iv.2021, mogelijk de laatste instar. In het gebied boven de rups is ook vraat te zien waar eerder de 'camouflagenetten' aanwezig waren. Ook het hout lijkt aangetast.

Discussie

Bij de vondst van de rups was er geen idee welke soort het betrof. De gedachte ging al gauw uit naar een van de sikkelmotten *Oecophoridae* (T. Muus, persoonlijke communicatie). Nu we weten dat het kleine mosboorder *Batia lunaris* betreft kunnen we makkelijker zoeken op bestaande kennis. Op Lepiforum (lepiforum.org) wordt een toevallige kweek beschreven. In maart werd lijsterbes *Sorbus aucuparia* verzameld, bedoeld voor het uitkweken van fruitboomkokermot, *Coleophora hemerobiella* (Scopoli, 1763). Midden juni is daar dan plots een imago kleine mosboorder en worden exuvie, vraat aan korstmoss en een enkel klein frass-buisje gevonden. Gezien de toevalligheid is er in die kweek geen waarneming of beschrijving van het rupsenstadium. De naam van het korstmoss wordt niet genoemd, het heeft veel weg van groot dooiermoss, *Xanthoria parietina*. Het korstmoss in mijn eigen kweek heb ik gedetermineerd als gewoon purperschaaltje, *Lecidella elaeochroma*. De literatuur noemt nog weer een andere type korstmoss als waardorganisme, groene schotelkorst, *Lecanora conizaeoides*. Er zijn diverse bronnen die dit melden. Dit lijkt allemaal ter herleiden naar één bron. Microvlinders.nl noemt een publicatie van Harper et al. (2002), waarin verwezen wordt naar een notitie van Langmaid & Heckford (microvlinders.nl). Daarin wordt ook beschreven dat de rups leeft vanuit een met uitwerpselen beklede spinselgang.

Concluderend

De kleine mosboorder, *Batia lunaris*, vliegt in hoofdzaak in juli en augustus (waarneming.nl) en is dus op die periode aangewezen om eieren te leggen. Waarschijnlijk kunnen die worden gelegd in diverse soorten week loofhout overgroeid met diverse soorten korstmoss. Gezien de waarneming van vraat, spinselbuis en een al redelijk grote rups in januari, is de aanname dat een groot deel van de groei in het najaar plaatsvindt en de rups beschut overwintert in een zelfgemaakte ruimte, voorzien van zijdeachtig materiaal en mogelijk met aanvullende isolatie van korstmoss. Het lijkt waarschijnlijk dat zowel hout als korstmoss kunnen dienen als voedsel. De tweekleurige frass in Fig. 1 zou daar een verdere aanwijzing voor kunnen zijn. Voor zover bekend is dit de eerste publicatie van foto's van *Batia lunaris*.

Websites (allen geraadpleegd 23 augustus 2022):

<https://www.microvlinders.nl/>

<http://www.waarneming.nl>

<http://lepiforum.org/>

DE GEWONE BIESBLADROLLER (*BACTRA LANCEALANA*) VOOR HET EERST GEVONDEN OP DE PARAPLUPLANT, *CYPERUS PAPYRUS*

Tymo Muus

Naar aanleiding van een eerder bericht van mij (zie: Muus, 2022) over *Bactra venosana* (Zeller, 1847), besloot ik vaker te gaan letten op de eventuele rupsen van deze soort in tuincentra. Zoals beschreven in mijn artikel leeft *B. venosana* op *Cyperus*. In Zwolle trof ik op 30.vi.2022 in een tuincentrum een groot aantal planten aan die inderdaad bezet waren door rupsen. Het ging hier om de plant *Cyperus papyrus* 'Perkamentus' met als Nederlandse naam Papyrusriet of Parapluplant. Omdat ik zo gauw geen beschrijving van de rups van *B. venosana* kon vinden, besloot ik de kweek maar af te wachten en twee aangeschafte planten plaatste ik in de vensterbank. Zo'n twee weken later verscheen een eerste vlinder. Verdraaid, die had niet het uiterlijk van *B. venosana*. Door nog eens uitvoerig de foto's van de rups in combinatie met de pas verschenen vlinder te bekijken kwam ik uit op de bekende *Bactra lancealana* (Hübner, 1799), de gewone biesbladroller. Nog een tweetal vlinders verschenen. Het waren intussen ook nog drie uiteenlopende kleurvormen: die met de vele tekening zoals je *lancealana* meestal aantreft, maar ook een met het bleke uiterlijk en kommavormige middenstipje en tot slot de vorm met de grote bruine veeg. Laatstgenoemde vorm wordt vaak tot *B. robustana* gerekend; een soort die als gevolg van de verwisseling veel binnenlandse stippen kent maar vermoedelijk echt een soort van het kwelgebied (langs de kust) betreft. Enigszins teleurgesteld heb ik één papyrusplant afgevoerd, die was niet levensvatbaar meer. De tweede plant wist zich goed te herstellen en heeft intussen een vaste plek in de woonkamer bemachtigd. Weliswaar levert dit verhaal wel een nieuwe voedselplant voor deze vlindersoort op: de papyrusplant.

Literatuur:

Muus, T. 2022. De bladroller *Bactra venosana* (Zeller, 1847) als incidentele gast in Nederland. Franje 49: 9-10.

DE BIOLOGIE EN BESCHRIJVING VAN DE RUPS VAN *BLASTOBASIS DECOLORELLA* (WOLLASTON, 1858) IN PORTUGAL

Tymo Muus

Onlangs verbleef ik van 26 juli tot 3 augustus 2022 in Portugal en zocht hier naar diverse rupsen van microvlinders. Op 28.vii zocht ik bij Ribeira, een dorpje aan het riviertje de Sousa (zijtak die uitmondt op de Douro) op druiven die dwars over de struiken kronkelden. Op druiven waren immers de rupsen te vinden van de druivenbladroller, *Lobesia botrana* ([Denis & Schiffermüller, 1775]). Al vrij gauw vond ik spinsels en frass op de oude verdroogde vruchten. Die waren reeds verlaten. Bij het opensnijden van de vruchten ontdekte ik consequent gaten in de druivenpitten. In één van de druivenpitten zat een opgerolde roodbruine rups. Met dit zoekbeeld was het niet moeilijk meer om nog een aantal rupsen te verzamelen. Ik bracht ze onder in een bakje met ook een aantal groene druiven. Het viel al gauw op dat de rupsen nadrukkelijk een voorkeur hadden voor de rozijnachtige, verschrompelde druiven. De rupsen waren roodbruin, maar wat kon het anders zijn?

Op 25 augustus zat een kleine vlinder in de kweekbak met de druiven, maar het betrof niet de bladroller *L. botrana* maar *Blastobasis decolorella* (Wollaston, 1858) – een lid uit de groep van de spaandermotten (Blastobasidae). In het bakje vond ik de pophuls uit het spinsel steken, maar geheel bij toeval was ook op dat moment een tweede exemplaar aan het uitsluipen. Ik ben intussen bekend met deze soort, want tijdens mijn verblijf in Pedroso ving ik de vlinders in aantal in mijn lichtval en ook bij de buitenlamp zaten volop vlinders. De verblijfslocatie was dan ook omringd door druivenranken.

In wezen is er veel onduidelijkheid geweest over *B. decolorella* die aanvankelijk op de Britse eilanden werd vermeld. Ook in Nederland dook de naam *decolorella* op in de publicatie van Lucas en Kuchlein (2004). In datzelfde jaar kwamen Karsholt en Sinev (2004) tot de conclusie dat alle exemplaren van ‘*decolorella*’ op de Britse eilanden en het vasteland van Europa de naam *lacticolella* Rebel 1940, horen te dragen. Dit is dus ook de soort die in Nederland bekend is uit het Rijnmondgebied. De echte *decolorella* was alleen bekend van Madeira. De website Lepiforum.org vermeldt haar ook van het vasteland van Portugal en intussen ook uit het noordwesten van Spanje op grond van een waarneming uit 2017. Karsholt en Sinev (2004) gaan er van uit, dat de steeds wijdverbreider voorkomende *lacticolella* Madeira ook als oorsprong heeft. Intussen is het ook niet moeilijk om beide soorten op uiterlijk van elkaar te scheiden: “onze” *lacticolella* is groter en veel bleker dan de overwegend kleinere en oranjebruine *decolorella*.

Het intussen geklaarde taxonomische probleem brengt wel een ander probleem met zich mee: de biologie van de soorten. We kunnen er vrij stellig van uitgaan dat informatie met betrekking tot de levenswijze van dit duo (vrijwel uitsluitend) afkomstig van de Britse eilanden gebaseerd is op *lacticolella* en die soort is niet zo kieskeurig in haar voedselvoorkeur. De levenswijze van *decolorella* is onbekend, op de vermelding in Karsholt en Sinev (2004) na, die stellen dat een exemplaar in oktober 1996 op Madeira te Funchal werd

gekweekt uit druiven. Dat deze vlindersoort ook daadwerkelijk gebonden is aan druiven wordt door mijn ervaring opnieuw onderstreept. De rups is wel onbeschreven.

De rups van *B. decolorella* leeft in een spinsel tussen verdroogde druiven (*Vicia*), verhuist enkele keren maar verblijft als jonge rups voor het grootste deel van zijn leven in de druivenpitten die worden uitgevreten. De 'vraatgang' tussen de aaneengesponnen druiven wordt volledig met sneeuwwit spinsel bedekt. De verpopping vindt plaats in het spinsel. De rups (Fig. 1) lijkt sterk op de afbeeldingen die circuleren op Britse websites. De rups is volgroeid 9-10 mm lang. Kop roodbruin, distaal met zwarte tekening. Nekschild groot, zwartachtig met minimale centrale inkeping; lichaam paarsachtig grijs en dorsaal zwartbruin; wratten of pinacula transparant met vuilwitte beharing; anaalschild lichter, tamelijk olijkleurig geelbruin. Prothoraciale poten eveneens olijkleurig geelbruin; iets zwart geringd. Borstpoten en anale poten (naschuivers) overwegend lichtgrijs.

Het is vermoedelijk een kwestie van tijd dat ook *decolorella* ook in andere delen van het Iberisch schiereiland en Frankrijk kan worden aangetroffen, want met een opwarmend klimaat en uitbreidende druiventeeft ligt de weg voor expansie voor deze soort open.

FIGUUR 1. Rups van *Blastobasis decolorella* (Wollaston, 1858), Ribeira, Portugal, 28.vii.2022 (foto: T. Muus).

Literatuur:

- Karsholt, O & Sinev SY. 2004. Contribution to the Lepidoptera fauna of the Madeira Islands Part 4. Blastobasidae. Beiträge zur Entomologie 54(2): 387-463.
- Lucas, JAW & Kuchlein, JH. 2004. *Blastobasis decolorella*, nieuw voor Nederland (Lepidoptera: Blastobasidae). Tinea Nederland 1(3): 24-26.

KNOPIG HELMKRUID: WAARDPLANT VAN DE GEWONE CORONAMOT

Caroline Elfferich (tekst en foto's)

Augustus 2021 verschenen er gaatjes en bruine vlekjes in de bladeren van het knopig helmkruid (*Scrophularia nodosa*). Deze planten groeien al vele jaren in onze tuin in Pijnacker, maar dergelijke vraatschade (Fig. 1) had ik niet eerder opgemerkt. Aan de onderzijde van de bladeren zaten kleine groene rupsjes onder zelf gesponnen afdakjes (Fig. 2 en 3). Volgens Ben van As, mijn vraagbaak op nachtvlindergebied, lijken ze op de rupsen van sommige *Anania* soorten. Hij verwijst naar lepiforum.de. Op deze website kan ik de gelijkenis bevestigen. De rupsen van de salielichtmot *Anania verbascalis* (Denis & Schiffermüller, 1775) hebben helmkruid als waardplant, dus dat lijkt de meest voor de hand liggende kandidaat.

Eén rupsje heb ik met bijbehorend blad in een pot gedaan om uit te kweken. Op de foto van de rups (Fig. 2) is een beetje spinsel te zien. De oudere rupsen schuilen overdag onder een afdakje van spinsel (Fig. 3) en gaan 's nachts op pad om te eten. Eind augustus heeft de rups zich verpopt (Fig. 4). Daarvoor verlaat de rups het blad. De pop zat verscholen tussen de laagjes van het keukenpapier, dat ik in de pot had gedaan om vocht te absorberen. Nadat de verpopping heeft plaatsgevonden heb ik de pot in de schuur gezet. Begin juni 2022 zag ik een dood vlintertje (Fig. 5) in de pot. Het bleek een gewone coronamot, *Anania coronata* (Hufnagel, 1767) te zijn. Op de website microlepidoptera.nl worden als waardplanten van deze soort genoemd: es (*Fraxinus*), liguster (*Ligustrum*), sering (*Syringa*) en vlier (*Sambucus*). Knopig helmkruid kan aan dit lijstje worden toegevoegd.

FIGUUR 1. Vraatschade in bladeren knopig helmkruid.

FIGUUR 2. Rups met beetje spinsel.

FIGUUR 3.
Oudere rups onder
afdakje van spinsel.

FIGUUR 4.
Lege pophuid in
keukenpapier.

FIGUUR 5.
Imago.

ENKELE OPMERKINGEN OMTRENT WAARGENOMEN KLEINE VLINDERS (MICROLEPIDOPTERA)

Charles Naves

***Paraswammerdamia albicapitella* (Scharfenberg, 1805) – witkraagduifmot**

Deze vlinder ving ik vorig jaar voor het eerst op 9.viii te Drempt op licht en vervolgens op 7.ix tijdens een gezamenlijke vangavond met Wim Gerritsen een exemplaar in het Azewijnse broek, eveneens op licht. De vlinder wordt landelijk gezien weinig waargenomen. De meeste vondsten stammen uit Zeeland. Op waarneming.nl staan meerdere waarnemingen genoteerd maar deze zijn niet als correct geverifieerd. De vlinder heeft een opvallende sneeuwwitte kop en een evenzo gekleurde thorax waarop zich enkele zwarte stippen bevinden. Als voedselplant dient sleedoorn (*Prunus*). De witkraagduifmot heeft jaarlijks 2 generaties van eind april tot half september.

De soort kan aangezien worden voor een *Paraswammerdamia nebulella* (Goeze, 1783), meidoornduifmot, maar deze vlinder is een slag groter. Zijn kop kan ook geheel wit zijn, geregeld met wat gele dons of geheel geelachtig gekleurd zijn. Maar zijn thorax is doorgaans geheel donker gevlekt. Deze vlinder komt door heel het land heel gewoon voor en vliegt in dezelfde periode als de witkraagduifmot. De voedselplant is meidoorn (*Crataegus*).

***Amphisbatis incongruella* (Stainton, 1849) – inktmot**

De tot de Lyposidae (zaksikkelmotten) behorende *Amphisbatis incongruella* (Stainton, 1849), inktmot, ving ik op 16.iii j.l. voor het eerst te Drempt op licht. De meeste waarnemingen vinden op heideterreinen plaats alwaar het vlindertje overdag actief is. De Veluwe is wel de bekendste vliegplaats voor deze soort. De vraag is of de Dremptse waarneming afkomstig kan zijn van de Veluwezoom of dat het plaatselijke tuinbouwbedrijf veel hei in de tuin heeft. Struikhei (*Calluna*) is de voornaamste voedselplant maar ook tijm (*Thymus*), en deze plant is als keukenkruid in veel tuinen te vinden. Lokaal komt de plant ook verwilderd voor. De rupsen leven als het ware in een soort tube van droog gras die aan weerszijden geopend is zodat de rups zich in deze tube kan omkeren. Ze geven de voorkeur aan de uitgebloeide bloemen. De vlinders vliegen in maart tot begin mei. De vlinder is uitgebreid beschreven in Snellen (1882).

***Ypsolopha horridella* (Treitske, 1835) – grijze spitskopmot**

Deze vlinder ving ik vorig jaar voor het eerst op 13.viii in het Azewijnse broek. Alhoewel de vlinder weinig wordt waargenomen komt hij wel zeer verspreid voor in ons land. Uit de Achterhoek waren tot dan nog geen waarnemingen bekend. De meeste vlinders worden in de omgeving van appelboomgaarden waargenomen. Appel (*Malus*) is zijn belangrijkste voedselplant maar niet uitgesloten is dat sleedoorn (*Prunus*) ook op het menu staat. In het Azewijnse broek is deze plant ruimschoots aanwezig. De vliegtijd vindt voornamelijk plaats in juli en augustus.

***Prochoreutis myllerana* (Fabricius, 1774) – glidkruidmot**

Van dit fraaie vlindertje zijn slechts enkele Achterhoekse waarnemingen bekend. Ik ving de vlinder vorig jaar op 14.vii te Drempt op licht. De vlinder kan echter ook overdag bloem- bezoekend worden waargenomen. In Bouwstoffen voor eene fauna van Nederland deel 3 wordt in 1866 vermeld dat de Heer de Roo van Westmaas enige exemplaren nieuw voor onze fauna te Velp ving. Als voedselplanten dienen verschillende soorten glidkruid (*Scutellaria*). De vliegtijd vindt plaats van mei tot in september in 2 generaties. De vlinder is eenvoudig te verwarren met de sterk op deze soort gelijkende *Procheureutis sehestediana* (Fabricius, 1776), zuidelijke glidkruidmot. Maar bij deze soort zijn de witte stippen minder groot en is de apex spitser.

***Eudonia delunella* (Stainton, 1849) – zwartvlekgranietmot**

Een opvallend getekend beestje met een grote witte X-vlek aan de voorvleugel buitenrand. De vlinder heeft een echte come-back gemaakt, gezien de vele meldingen op waarneming.nl. In de Kleine Vlinders van Joop Kuchlein noteerde hij dat de soort omstreeks 1950 hard achteruit is gegaan en waarschijnlijk niet meer in ons land voorkomt. Ik ving vorig jaar 3 exemplaren te Drempt; 1 op 16 – en 24.vi en 1 op 2.vii. Als voedselplant dienen allerlei mossen op boomstammen.

Tot slot: De tot de Crambidae (grasmotten) behorende *Pediasia* soorten:

***Pediasia fascelinella* (Hübner, 1813) – grote grasmot**

Dit is een aan zandgrond gebonden soort die vooral in de kuststrook en op de Hoge Veluwe wordt waargenomen, maar soms ook op andere zandgronden zoals te Drempt waar de vlinder in meerdere jaren gevangen is. De vliegtijd is van juni tot half september.

***Pediasia contaminella* (Hübner, 1796) – oranjebruine grasmot**

De vlinder kan overal op zandgronden worden waargenomen met de kuststrook als voorkeur. Te Drempt slechts 1 keer gevangen op 21.ix.2019. Te Loerbeek (Bergherbos) op 17.vii en 14.ix.2018 zelfs wel in klein aantal. De vliegtijd is van juni tot begin oktober.

***Pediasia aridella* (Thunberg, 1788) – geaderde grasmot**

Dit is zeer zeker de minst gewone soort die wel verspreid over heel ons land kan worden waargenomen, maar hij blijkt vooral in Zeeland achteruit te gaan. Ik ving de vlinder op 15.ix.2020 in het Azewijnse broek. Te Drempt heb ik hem nog nooit gevangen. Voor de soort staan 2 stippen in de Achterhoek. De vliegtijd is van juni tot eind september.

Literatuur

- Herklots, JA. 1866. Bouwstoffen voor eene fauna van Nederland, deel III. Brill, Leiden.
Kuchlein JH. 1993. De kleine vlinders. Pudoc, Wageningen.
Langmaid, J, Emmet, AM, & Heath, J. 2021 The Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland, volume 4 (part 1). Brill, Leiden.
Manley, C. 2021. British & Irish Moths, a Photographic Guide, 3rd edition. Bloomsbury Publishing plc, London.
Snellen, PCT. 1882. De Vlinders van Nederland. Microlepidoptera, Systematisch beschreven. Brill, Leiden.

Sterling, P & Parsons, M. 2012. Field Guide to the Micro Moths of Great Britain and Ireland. British Wildlife Publishing Co, Milton on Stour, Gillingham, Dorset

Geraadpleegd op internet:
microlepidoptera.nl

Bij het sluiten van de bijeenkomst gaf Tymo me te kennen toch nog maar eens naar de inktmot te kijken; hij had het vermoeden dat het wel eens een zeer afgevlogen *Epermenia chaerophyllella* (Goeze, 1783), mineerborstelmot, zou kunnen zijn. Bij thuiskomst heb ik het meest afgevlogen ex. uit de collectie onder de binoculair geplaatst en helaas toonde dit vlindertje een grote overeenkomst met de gepresenteerde inktmot. Voor een echte inktmot zal ik dus toch naar de Hoge Veluwe moeten.

Ik bedank Tymo voor zijn opmerkzaamheid.

FIGUREN. (van links naar rechts en van boven naar beneden): **1.** witkraagduifmot, *Paraswammerdamia albicapitella*, **2.** meidoornduifmot, *Paraswammerdamia nebulella*, **3.** glidkruidmot, *Prochoreutis myllerana*, **4.** grijze spitskopmot, *Ypsolopha horridella*, **5.** zwartvlekgranietmot, *Eudonia delunella*, **6.** geaderde grasmot, *Pediasia aridella*, **7.** oranjebruine grasmot, *P. contaminella*, **8.** grote grasmot, *P. fascelinella*.
 Vlinders leg. C. Naves, foto's: T. Muus (niet in verhouding).

NAJAARSBIJENKOMST SECTIE TER HAAR

De volgende bijeenkomst van de sectie wordt gehouden op
zaterdag 15 oktober 2022

Om 11.00 uur in Natuurcentrum "De Schaapskooi" Overboeicop 15,
4145 NN Schoonrewoerd. Tel: 0345-641201 website: www.natuurcentrum.nl

N.B. In verband met de coronamaatregelen wordt u verzocht zich van tevoren aan te melden bij de secretaris Maja de Keijzer via boos@xs4all.nl. Voor last minute aanmelding kunt u terecht bij de voorzitter Klaas Kaag, tel. (06-56650423).

AGENDA

10.30 uur	Zaal open
11.00 uur	Opening & bestuursmededelingen
12.30 uur	Lunchpauze
13.30 uur	Faunistische mededelingen
16.00 uur	Sluiting

Bereikbaarheid met de auto

Vanaf de A27 vanuit Breda: neem afslag Lexmond. Na 200 meter op rotonde rechts naar Hei- en Boeicop. Na 100 meter rechts naar Hei- en Boeicop. Volg deze weg 5200 meter, door het dorp. (Let op de snelheidsbeperking!!). Aan de rechterzijde is "De Schaapskooi".

Vanaf richting Utrecht: neem A2 richting 's-Hertogenbosch. Na verkeersplein Everdingen, 4500 meter, afslag 12 (Leerdam/Everdingen). Bij de tweede kruising rechtsaf: Hei- en Boeicop-Lexmond. Na 1800 meter aan linkerzijde is "De Schaapskooi".

Vanaf de A2 's-Hertogenbosch: na verkeersplein Deil doorrijden tot afslag Zijderveld/Leerdam. Hierna zie boven.

Bereikbaarheid met het openbaar vervoer

Vanaf NS station Utrecht en vanaf NS station Leerdam rijdt U-OV buslijn 85 op zaterdagen twee keer per uur. De uitstaphalte is op de kruising naar Hei- en Boeicop (halte Kortgerecht Blauwbijl). Vanaf hier een kleine 20 minuten lopen naar de Schaapskooi. Check <https://9292.nl> voor actuele informatie over de vertrektijden.

NAJAARSBIJEENKOMST SECTIE SNELLEN

De volgende bijeenkomst van de sectie wordt gehouden op
Zaterdag 5 november 2022

Om 11.00 uur in het Centrum voor Natuur- en Milieu- Educatie “Landgoed Schothorst”
het Groene Huis te Amersfoort, Schothorsterlaan 21, 3822 NA Amersfoort;
tel: (033) 469 52 00; e-mail: cnme@amersfoort.nl

AGENDA

10.30 uur	Zaal open
11.00 uur	Opening met bestuurswisseling & bestuursmededelingen
12.30 uur	Lunchpauze
13.30 uur	Faunistische mededelingen (met korte pauze rond 14.30 uur)
16.00 uur	Sluiting

Routebeschrijving, zie <https://www.hetgroenehuisamersfoort.nl/contact>
Voor openbaar vervoer check <https://9292.nl>

Richtlijnen voor auteurs van Franje

Iedereen die een voordracht gehouden heeft tijdens de bijeenkomsten van de werkgroep Snellen en de sectie Ter Haar wordt verzocht binnen 4 weken na de bijeenkomst een samenvatting van de voordracht op te sturen naar de secretaris van Snellen of Ter Haar (zie colofon voor mailadressen). Zie de aanwijzingen hieronder.

- Titel op eerste regel, regel open, dan auteur(s), regel open, tekst vanaf regel 5.
- De eerste keer dat een soort genoemd wordt moeten zowel de wetenschappelijke naam (met naamgever en jaartal) én de Nederlandse naam genoemd worden. Voorbeeld: *Laspeyria flexula* (Denis & Schiffermüller, 1775), bruine sikkeluil. Let op de belettering: wetenschappelijke naam cursief, geslachtsnaam met hoofdletter, soortnaam met kleine letter; Nederlandse naam met kleine letter.
- Data van waarnemingen: 12 september 2019 weergegeven als 12.ix.2019.
- Verwijzingen naar literatuur met naam en jaartal tussen haakjes, bijvoorbeeld:
 - De rups leeft van korstmossen en is schitterend gecamoufleerd (Voogd, 2019); of:
 - Lempke (1960) schreef dat *flexula* een ruim verbreide soort was op zandgronden.
- Verwijzingen naar websites tussen haakjes, bijvoorbeeld (waarneming.nl)
- Foto's altijd apart meesturen in originele (ongecomprimeerde) vorm, met vermelding van de plaats en datum waar de foto gemaakt is.
- Auteurs moeten zelf zorgen voor toestemming van het gebruik van foto's van internet (lepiforum, vlindernet, etc.)

Voorbeeld van literatuurlijst

Ellis, WN, Groenendijk, D, Groenendijk, MM, Huigens, ME, Jansen, MGM, van der Meulen, J, van Nieukerken, EJ & de Vos, R. 2013. Nachtvinders belicht: dynamisch, belangrijk, bedreigd. De Vlinderstichting, Wageningen & Werkgroep Vlinderfaunistiek, Leiden.

Lempke, BJ. 1960. Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera (dertiende supplement). Tijdschrift voor Entomologie 109: 221-301.

Voogd, J. 2019. Het Nachtvinderboek. KNNV Uitgeverij, Zeist.
waarneming.nl, geraadpleegd op 1 december 2019.

www.vlinderstichting.nl/vlinders/overzicht-vlinders/details-vlinder/bruine-sikkeluil,
geraadpleegd op 1 december 2019.

Achterblad: *Hemaris fuciformis* (Linnaeus, 1758), glasvleugelpijlstaart

Foto: Paul Kreijger

